תלמוד בבלי · מסכתות קטנות

מסכת כלה רבתי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מסכת כלה רבתי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מסכת-כלה-רבתי/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 9
פרק ג 14
פרק ד 22
פרק ה 25
פרק ו 26
פרק ז 29
פרק ח 31
פרק ט 37
פרק י 39

פרק א

א **ברייתא** כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה שלא טבלה. מה נדה שלא טבלה אסורה לבעלה אף כלה בלא ברכה אסורה לבעלה: [**גמ'**] אמר רבא באי זו ברכה אמרו ברכת שבעה ולא ברכת אירוסין. ואי זו היא ברכת אירוסין. אמר רב יהודה אמר רב אשר קב"ו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות ע"י חופה וקידושין. [בא"י מקדש ישראל ע"י חופה וקדושין] ברכות היכי מברכין א"ר לוי בורא פרי הגפן ושהכל ברא לכבודו ברוך אתה ה' יוצר האדם. ברוך אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד ברוך יוצר האדם. שוש תשיש ותגיל עקרה בקבוץ בניה לתוכה בשמחה. ברוך משמח ציון בבניה. שמח תשמח רעים אהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם. ברוך משמח חתן וכלה. ברוך אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה דיצה רנה אהבה ואחוה שלום וריעות מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חפות חתנים ממשתה ונערים מנגינתם ברוך משמח חתן וכלה. מיתיבי לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כיצד כגון המברך ברכה שאינה צריכה (לגופה). והכא כיון דמברך בורא פרי הגפן היכי עביד דטעים ליה. והא אמר מר טעמו פגמו. דמוריק בידיה מכסא ושתי. התינח דאיכא חמרא ליכא חמרא מאי מקדש. בשיכרני. בכפריא מאי. אמיא או אריפתא: איבעיא להו ברך להו לכלהו שלא כסדר או חסר אחת מאי. ת"ש ברכות אין מעכבות זו את זו. לוי איקלע לבי הילולא ובריך שית ש"מ אעפ"י דחסר לא חיישינן. דילמא שאני התם דאחד יצירה:

ב **ברייתא** מנין לברכת חתנים מן התורה שנא' ויברכו את רבקה: [**גמ'**] מידי בכוס ברכוה. אלא אסמכתא הוא ור' יוחנן אמר מהכא ויברך אותם אלהים. אלא מעתה בחיות דכתיב ויברך אותם אלהים מאי אלא משום דכתיב ויבן ה' אלהים ותנא שכן בכרכי הים קורים לקלעיתא בניתא:

ג **ברייתא** ומנין אפי' אלמנה צריכה ברכה שנא' ויקח (בועז) עשרה אנשים וכתיב ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' וגו': [**גמ'**] ש"מ ברכת חתנים בעשרה וש"מ אפי' אלמון שנשא אלמנה מברכים מיתיבי במה מברכין בבחור שנשא בתולה ובחור שנשא אלמנה ואלמון שנשא בתולה אבל אלמון עם אלמנה לא. התם בז' ימים:

ד **ברייתא** כלה כיון שנבעלה יום ראשון אסורה לבעלה כל שבעה דברי ר' אליעזר. ר' יהושע אומר תבדק הדבר אם היתה נדה בבית אסורה ואם לאו מותרת: [**גמ'**] במאי

קא מפלגי ר' אליעזר מסיק אדעתיה דלמא חזיא דם ולא ידעה. ר' יהושע מסיק אדעתיה אפשר למיבדק. וכמה זמן ר' יהושע אומר ג' ימים.

ה **ברייתא** שאלו תלמידיו את ר' אליעזר מהו לשתות בכלה כל זמן שבעלה מיסב אמר להם כל השותה בכלה כאילו שותה בזונה, אמרו לו והלא בנות ישראל יש בהן דרך ארץ אמר להם ח"ו כל שאין התורה עוברת על פיו אין בו דרך ארץ. הכריז ר' אלעזר בן עזריה בארבע מאות שופרות כל המקבל כוס מהכלה אין לו מחילה לעולם: [**גמ'**] במאי קא מפלגי רבנן סברי כיון דבת ת"ח היא מנהגא דאבוה תפסה , ור' אליעזר אומר לך לעולם אשה כבעלה כדתניא מעשה באשה אחת שהיתה נשואה לת"ח והיתה קושרת לו קשר של תפילין על ידו. מת ת"ח ונשאת למוכס היתה מקשרת לו קשר מוכס על ידו. הכריז ר' אליעזר בן עזריה שמעת מינה הרהור כמעשה דמי היכי מחמירים ואומרים אין לו מחילה לעולם לעולם אימא לך הרהור לאו כמעשה דכתיב און אם ראיתי בלבי לא ישמע (אלהים) [ה']. ושאני אשת איש דחמירא טפי. דרש רבא מאי דכתיב טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך בוא וראה צדקתו של הב"ה שכל המעלה בלבו לעשות מצוה ונאנס ולא עשאו מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו וכל המעלה בלבו לעשות חטא עד שעת מעשה לא מחייב דכתיב און אם ראיתי בלבי [וגו']:

ו **ברייתא** הקורא פסוק בשיר השירים ועשאו כמין זמר וכן הקורא פסוק שלא בזמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הב"ה ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו עמים. אמר לה בתי מה יעשו בשעה שהם שמחין אמרה לפניו רבש"ע יעסקו בתורה במשנה בהלכות ובהגדות ואם עמי הארץ יעסקו של פסח בפסח של עצרת בעצרת של חג בחג העיד ר' שמעון בן אלעזר משום ר' יהושע בן חנניה כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם: [**גמ'**] היכי דמי כמין זמר כגון דזמיר ביה ודעתיה על הרהור. ופסוק בלא זמנו דאמר כקינות. אמר רבא פסוק בזמנו כנהמא בשעת (רעייא) [רעבא] ושלא בזמנו כנהמא בשעת שיבעא.

ז **ברייתא** המשגר כוס של ברכה לאשה שלא מדעת בעלה חייב מיתה מפני שדעתו רבה עליו ור' אומר מפני שיצר הרע רבה עליו: [**גמ'**] אמר רבא למה נקרא שמה אשה שהיא אש. איש שהוא אש יו"ד דאיש ה"א דאשה הרי שם מוטל ביניהם נתחממו שניהם הרי שם מסתלק מביניהם ונשאר אש אש:

ח **ברייתא** וכן בני חבורה ששגרו כוס של ברכה לאשה שלא מדעת בעלה כלם חייבים מיתה מפני שדעתן רבה עליהם. ור' אומר מפני שיצר הרע רבה עליהן: [**גמ'**] למה לי

למימר וכן בני חבורה מהו דתימא יחידאי הוא דאסור אבל בני חבורה לא קמ"ל כיון דלא מדעת בעלה כל פרוץ רתח מגויה:

ט **ברייתא** המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו בשביל שיסתכל בה אפילו גדול כמשה רבינו שקבל תורה מסיני לא ינקה מדינה של גיהנם שנאי יד ליד לא ינקה רע. [**גמ'**] השתא כוס של ברכה אסור מעות מיבעיא התם שלא מדעת הכא אף מדעת. אי נמי התם דלא מהרהר הכא במהרהר אסור: תאנא וכן הכלה שמשגרת לפני הכלה משאות השולחן:

י **ברייתא** הרי הוא אומר ונקרב את קרבן ה' וגו' אצעדה וצמיד טבעת עגיל וכומז לכפר על נפשותינו לפני ה'. אצעדה זו בירית. צמיד אלו השירין עגיל זה דפוס של דדין. כומז זה דפוס של בית הרחם למה לכפר על נפשותינו לפני ה' אמר להם משה שמא חזרתם לקלקולכם הראשון אמרו לו ולא נפקד ממנו איש אמר להם אם כן כפרה זו למה אמרו לו אם ידי עבירה יצאנו ידי הרהור לא יצאנו מכאן אמרו חכמים כל הנוגע באצבע קטנה של אשה כאילו נוגע במקום העיקר: [**גמ'**] כיון דאתו אמר להם משה הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרוגו. מנא הוו ידעי אמר רב שהעבירום לפני ציץ בתולה אין פניה מוריקות בעולה פניה מוריקות. (אמר) [דאמר] מר סימן לעבירה הדרוקן:

יא **ברייתא** המסתכל אפילו בעקבה של אשה הוויין לו בנים בעלי מומין ממעי אמן. חגרים סומין אלמין חרשין מפני מה ר' אליעזר אומר מפני שתבעה למטה ואינה נתבעת לו. ר' יהושע אומר מפני שאומרת לו בשעת תשמיש אנוסה אני. ור' עקיבא אומר מפני שמספרים בשנאת חנם: [**גמ'**] אמר רבא ובאשתו אמרו. אמרו לו לא שבק מר חיי לכל בריה, אלא היכי דמי (ביאה) [בביאה] כדבעינן למימר קמן והוא דמעברא בהאי ביאה, ר' אליעזר אומר מפני שתובעה הא תרויהו באונס קא עסקי במאי קא מפלגי מר סבר אונס דקמי ביאה הוא דגרים ומר סבר זמן ביאה הוא דגרים:

יב **ברייתא** ר' נחמיה אומר בעון שנאת חנם אשתו של אדם מפלת נפלים ובניו מתים קטנים ומריבה רבה בתוך ביתו: [**גמ'**] בשלמא מריבה שנאת חנם גוררת ריב דכתיב שנאה תעורר מדנים אלא מפלת נפלים מנא לן דכתיב לשוא הכיתי את בניכם על עסקי שוא:

יג **ברייתא** א"ר יוחנן בן דהבאי ארבעה דברים שחו לי מלאכי השרת ואלו הן חגרין מפני מה הויין מפני שהופכין את שולחנם סומין למה מפני שמסתכלין בערוה אלמין למה מפני שנושקין את הערוה חרשין למה מפני שמספרין בשעת תשמיש: [**גמ'**] אמר

רבא כל מדותיו של הב"ה מדה כנגד מדה הוא הפך שולחנו יהפך רגלי זרעו. הוא מסתכל בערוה דבר הנסתר מכל לכך הכל יהי מסתתר מזרעו, הוא עזב פה המדבר שבו נתנה הנשיקה ונשק הסתום לכך נסתם פי זרעו, הוא מספר בשעת שהיה לו לחרוש לכך נחרש אזן זרעו. למה נקרא שמו חרש שהוא חורש דכתיב והחריש יעקב עד בואם אמר רבא וכולהו הני דאיעברה בהאי ביאה:

יד **ברייתא** וחכמים אומרים אין הלכה כרי יוחנן בן דהבאי אלא כל הרוצה באשתו יעשה למה הדבר דומה לבשר הבא מן הטבח רצה לאוכלו על גבי גחלים אוכלו רצה לאוכלו במלח אוכלו ועוד למה"ד לדג הבא מבית הצייד רצה לאוכלו במלח אוכלו צלי אוכלו על גבי גחלים אוכלו: [**גמ'**] מכדי ר' יוחנן בן דהבאי לאו מטעמיה קאמר מ"ט לא אודו ליה רבנן א"ר יוחנן אסורים הם אמרו ליה רבנן כי קאמרת משמיה דמלאכי השרת הכי הוא מיהו אסור אין איסור אמר להו אודי לי דמשום הכי תדע דקא אותביה רצה רצה. למה למימר לדג הבא מבית הציד. מקמאי אמרו ליה לבשר הבא מבית הטבח אמר להו מה לבשר רצה בחלב אין אוכלו. הדר אמרו ליה לדג הבא מבית הציד:

טו **ברייתא** שאלו את אימא שלום אשתו של ר' אליעזר אחותו של ר"ג מפני מה בניך יפים. בשעת תשמיש מהו אצליך. אמרה להם לא היה מספר עמי לא במשמרה ראשונה ולא במשמרה אחרונה אלא באמצעית מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד אמרתי לו ר' כל כך למה אמר לי כדי שלא תעלה על דעתו אשה אחרת ונמצאו בני באים לידי ממזרות: [**גמ'**] מעיקרא א"ל בניך יפים איכספא לא הוה בעיא למימר להו אמרו תורה אנו צריכים ללמוד ואנו מתביישין. בשעת התשמיש מהו אצליך כיון דחזאי הכי אמרה להו כל עובדיה. לא במשמרה ראשונה ולא במשמרה אחרונה שהם זמן ביאה אלא האמצעית שאין (בם) [בו] זמן ביאה:

טז **ברייתא** מכאן אמרו עשרה (כממזרות) [כממזרים] ואינם (ממזרות) [ממזרים] ואלו הם בני נדה בני נדוי בני אמה בני אנוסה בני שנואה בני מפותה בני גרושת הלב בני תמורה בני שכרות וי"א בני חצופה ובני ישנה והבועל ארוסתו בבית חמיו: [**גמ'**] בני נדה סופן להצטרע. בני נידוי סופן להנדות מקהל ישראל בני אמה סופן מתרחקין מעיקר קדושה בני שנואה ששונאים את המצות בני אנוסה שהם נאנסים בני מפותה סופן שמפתין לבן בני גרושת הלב שהוא מגרש כל טוב ומדבק ברע בני תמורה סוף שממיר את בריתו. בני שכרות שיוצאים בנים כאלו שכורים דכתיב ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין ומתרגמי' ומשתטיא. וי"א בני חצופה אלו עזי פנים. בני ישנה אלו

העצלנים. והבא על ארוסתו בבית חמיו פליגו בה רב ושמואל חד אמר הוולד ממזר וחד אמר הוולד שתוקי:

יז **ברייתא** בא מבית הכסא ושמש הויין לו בנים נכפין מפני ששר של בית הכסא נלוה עמו. עד מתי ישהה עד שיעור מיל. הקיז דם ושמש הויין לו בנים ויתקין. אלו בני נדוי מכוערין. בני טהרות ספק:

יח **ברייתא** הקיזו שניהם ושמשו הויין ליה בנים בעלי ראתן אימתי בזמן שלא טעמו טעם כלום. המשמש מטתו שכור סופו נעקר שניהם שכורים סופן נעקרים. המשמש מטתו [מעומד] אוחזתו אחילו: [**גמ'**] מאי אחילו אשא דגרמי. מאי תקנתיה קמחא דטלפחי בחמרא. אמר שמואל כל הרפואות אדם עושה אותם כשהוא ריקן וזה אפילו שבע וכל הרפואות אין נעשין אלא על גבי קרקע וזה אפילו רגלו אחת בארץ ורגלו אחת במטה. וכל הרפואות שלשה ושבעה ושנים עשר וזה עד שתרפא:

יט **ברייתא** הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב רשב"ג אומר קצח אחת מסימני מות הוא הישן במזרח גרנו דמו בראשו . קשיא דרבנן אדרבנן הא באפאי הא בחי:

כ (**ברייתא**) האוכל משקל דינר קצח לבו נעקר ארבעים אגוזים לבו נעקר (ארבע) [ארבעים] ביצים לבו נעקר רביעית של דבש לבו נעקר: [**גמ'**] אמר רב יוסף ועל לב ריקן:

כא **ברייתא** האוכל בשר שור בלפת בלילי ארבעה עשר או בלילי חמשה עשר וישן ללבנה אפילו בתקופת תמוז דמו בראשו: [**גמ'**] מאי טעמא דקריר מעיה וחליש:

כב **ברייתא** העומד לפני הנר ערום נכפה:

כג (**ברייתא**) המשמש מטתו לאור הנר הויין לו בנים נכפים: [**גמ'**] איבעיא להו מהו לכבותה ביו"ט ת"ש אסור לכבות הנר ביו"ט. אימר לעשות מחיצה או לכפות כלי עליה:

כד **ברייתא** המשמש מטתו מיושב אוחזתו דלריא מאי תקנתיה ירק של קוצים. הוא למטה והיא למעלה הרי זה דרך עזות שמא הולד הפכפכן היא למטה והוא למעלה הרי זו דרך ביאה שמשו שניהם כאחת הרי זו דרך עקש: [**גמ'**] היכי דמי כגון דיתבי לצדדין מתוך כך הולד יצא עקש. אמר רבא תבעה בשעתא דזרע צריך למיחמי זרעיה במפולת יד כראוי לפי שהכל מן הזריעה. תנא המשמש מטתו על המטה שהתינוק ישן עליה אותו תינוק נכפה ולא אמרן אלא דלא נים אבל נים ליח לן בה: הדרן עלן כלה:

פרק ב

א **ברייתא** ר' יהודה אומר עז פנים לגיהנם בוש פנים לגן עדן. עז פנים ר' אליעזר אומר ממזר ר' יהושע אומר בן הנדה ר' עקיבא אומר ממזר ובן הנדה: [**גמ'**] מ"ט דר' יהודה דכתיב העז איש רשע בפניו, כיון דמעיז פנים נקרא רשע ורשע לגיהנם ולר' יהודה עשה תשובה מאי אמר לך אין לעז פנים תשובה בוש פנים לגן עדן תאנא כל מי שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא שנאמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו ר' אליעזר אומר ממזר מאי ממזר מאום זר:

ב **ברייתא** פעם אחת היו זקנים יושבים עברו לפניהם שני תינוקות אחד גלה את ראשו ואחד כסה את ראשו זה שגלה ראשו ר' אליעזר אומר ממזר ר' יהושע אומר בן הנדה ר' עקיבא אומר ממזר ובן הנדה אמרו לו עקיבא איך מלאך לבך לעבור על דברי (חבריך) [רבותיך] אמר להם אני אקיימנו הלך אצל אמו של אותו תינוק ומצאה שהיא יושבת ומוכרת קטנית בשוק אמר לה בתי אם תאמר לי דבר זה שאני אומר לך הריני מביאך לחיי העולם הבא א"ל השבע לי היה ר' עקיבא נשבע בשפתותיו ומבטל לו בלבו א"ל בנך זה מה טיבו א"ל כשנכנסתי לחופה נדה הייתי ופירש ממני בעלי ובעלני שושביני ועברתי את זה נמצא אותו תינוק ממזר ובן הנדה אמרו גדול היה ר' עקיבא שהכחיש את (רבותיו) [חבריו] באותו שעה אמרו ברוך שגלה סודו לעקיבא בן יוסף: [**גמ'**] ור' עקיבא מן התורה מנא ליה דכתיב בה' בגדו כי בנים זרים ילדו ואין בגדו אלא זנות שנאמר אכן בגדה אשה מרעה ואין זר [האמור] כאן אלא ממזר: אחד גלה ראשו ש"מ גלוי ראש עזות תקיפא הוא: היה ר' עקיבא נשבע בשפתיו היכי עביד ר' עקיבא הכי. והכתיב או נפש כי תשבע לבטא בשפתים ולא בלב ואין צריך הלב אלא דמשתבע לה כר' יוחנן דאמר לאלהי ישראל מייתינא לך, ואפילו הכי מבטל בלבו: ובעלני שושביני. מנא נפל כדתניא בראשונה היו השושבינים ישנים בבית שהחתן והכלה ישנים בו כדי לשמש את החתן ואת הכלה בחופה כד חזא בעל דנדה הוה פירש ממנה. ומי מוקמי שושבינין חשודים אלא איהו דסרכא עליה: אמרו גדול היה רבי עקיבא וכו'. קרי להו רבותיו וקרי להו חבריו כיון דחזו דקא גבר עלייהו הוו להו חבריו:

ג **ברייתא** א"ר אחי ב"ר יאשיה כל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה כל המפנה עצמו מן העבירה ולא עשאה אפילו ישראל הוא ראוי לעלות עולה ככהן גדול על גבי המזבח שנאמר וישלח את נערי בני ישראל [וגו'] אבל מי ששם עצמו עצל מן העבירה ולא עשאה ניזון מזיו השכינה שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו: [**גמ'**] איבעיא

להו עצל תנן או אצל תנן ת"ש ואל אצילי בני ישראל מאי משמע דהאי אצילי לישנא דנקויי הוא דכתיב ואצלתי מן הרוח: תניא עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא פריה וריבה. אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו, מיתיבי יהי פיסת בר בארץ בראש הרים אמרו לא כעולם הזה עולם הבא העולם הזה יש צער לדרוך ולבצור העולם הבא הקב"ה מוציא רוח מאוצרותיו ונופפת עליהם ונושרות אותם בקרקע אדם יוצא לשדה מביא מלא פירותיה ממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו ואי סלקא דעתך כדתניא פרנסה למה להו. ועוד כתיב הרה ויולדת יחדו עתידה אשה שתלד בכל יום ק"ו מתרנגולת אלא האי דקתני קודם תחיית המתים והתם לימות המשיח:

ד **ברייתא** ר' אליעזר אומר כל המוציא שכבת זרע לבטלה כאילו הורג נפשות שנאמר שוחטי הילדים בנחלים אל תקרי שוחטי אלא סוחטי: [**גמ'**] תניא גרים ומוציאים שכבת זרע לבטלה מעכבים את המשיח בשלמא מוציאים שכבת זרע לבטלה דא"ר יוחנן אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף דכתיב כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי: גרים מ"ט דתניא קשים גרים לישראל כספחת שנא' ונספחו על בית יעקב:

ה **ברייתא** וחכ"א כל המוציא שכבת זרע לבטלה והמחליף בדבורו כאילו עובד עבודת כוכבים שנא' אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע ואין תעתע אלא עבודת כוכבים שנא' הבל המה מעשה תעתועים. מכאן אמרו חכמים אין אדם רשאי לשלוח יד באמה. שלש ידות הן ושלשתן לקציצה יד לאמה תקצץ מפני שמחממתו. יד לעין תקצץ מפני שמסמא את העין. יד לחיסודה (פי' הקנה) תקצץ מפני שמביאתו לידי שפיכת דמים יד מגברת יצר הרע יד מסמא יד מעלה פוליפוס: [**גמ'**] מאי פוליפוס אביי אמר ריח הפה רב איסי אמר ריח החוטם: לאמה תקצץ מיתיבי יד המרבה לבדוק משובחת התם בנשים והתניא אף באנשים התם לענין זיבה:

ו **ברייתא** הנחמים באלים אלו המחממין את עצמן ומוציאין שכבת זרע לבטלה למה הוא חשוב כבהמה מה בהמה זו אינה מקפדת אף זו אינו קפיד ועושה. ד"א מה בהמה זו עומדת לשחיטה ואין לה חלק לעולם הבא אף הוא אין לו חלק לעולם הבא: [**גמ'**] תנא עובר הוא משום בועל ומשום נבעל וכל כך למה שמעורר יצר הרע עליו: תאנא יצרו של אדם מתגבר לו בכל יום שנאמר וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום מכאן דרשו רבותינו הרהור מביא לידי תאוה ותאוה מביא לידי אהבה ואהבה מביא לידי רדיפה ורדיפה מביא לידי מעשה להודיעך כמה קשה חזרתו מזו לזו וכנגדן בתשובה

פרישות מביאה לידי זהירות זהירות מביאה לידי זריזות זריזות לידי נקיות ונקיות לידי טהרה וטהרה לידי חסידות וחסידות לידי ענוה. וענוה גדולה מכולם שנאמר רוח ה' אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים. צדיקים ישראל טהורים חסידים לא נאמר אלא לבשר ענוים:

ז **ברייתא** ועליו הכתוב אומר מי יודע רוח בני האדם העולה למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה מי יודע רוח בני האדם אלו צדיקים שאין מחממין עצמם להוציא שכבת זרע ורוח הבהמה אלו הרשעים המחממין עצמם להוציא שכבת זרע לבטלה שכל המחמם עצמו ומוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה שנאמר וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו: [**גמ'**] תאנא דור המבול כלם מוציאים שכבת זרע לבטלה היו באו איצטגניני אמרי לא פחית עלמא (מהני שניאותו) [משיתא אלפי שני] לא נוליד ואנן ניחי לעלמא אמר להם הב"ה שמתם את עצמיכם עיקר הריני עוקר את שמכם שלא תעלו בחשבון עולם מנא ה"מ דכתיב באונן והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה שהיה מחמם את עצמו ומוציא שכבת זרע לבטלה וכתיב בדור המבול כי השחית כל בשר ער מאי עובדיה כמעשה אונן והיינו דכתיב וימת גם אותו. תנא למפרע הוא רע וכיוצא בו נח למפרע חן:

ח **ברייתא** כל המקשה עצמו חייב מיתה: [**גמ'**] אמר רב אשי כל המקשה עצמו יהא בנדוי ולימא אסור משום דמגרי יצר הרע אנפשיה ש"מ אסור ליגע בערוה כדתניא כל הנוגע באמה ומשתין מים כאילו מביא מבול לעולם מ"ט נגיעה מביאה לידי חימום וחימום לידי יצר החשק תאנא גבול יש לה מעטרה ולמעלה מותר מעטרה ולמטה אסור. בד"א בפנוי אבל בנשוי לא חיישי'. כיוצא בדבר אתה אומר כוס אחד יפה לאשה, שנים ניוויל הוא לה שלשה תובעת בפה ארבעה אפילו חמור תובע אינה מקפדת בד"א כשאין בעלה עמה אבל בעלה עמה מספקא מיתיבי ותקם חנה אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה שתתה לא נאמר אלא שתה מלמד שאין פוסקין יינות לאשה ואי ס"ד הא בעלה עמה שאני התם דאכסניין הוו. ואכסניין אסורים לשמשי והכא משום דדעתייהו למיהדר:

ט **ברייתא** קטנים מקבלים פני שכינה שנאמר זרע יעבדנו יסופר להי' לדור: [**גמ'**] איבעיא להו מכפרין עון אבות או לא, ת"ש דרי עקיבא נפק להההוא אתרא אשכחיה להההוא גברא דהוי דרי טונא אכתפיה ולא הוה מצי לסגויי ביה והוה צוח ומתאנח, א"ל מאי עבידתיך א"ל לא שבקנא איסורא דלא עבידנא בההיא עלמא ועכשיו איכא נטורין עילוון ולא שבקין לי דאינוח א"ל רבי עקיבא שבקת ברא א"ל בחייך לא תשלין דדחילנא ממלאכי דמחו לי בפולסי דנורא ואמרין לי אמאי לא תיתי בפריע א"ל אימא ליה דקא

ניחותך, א"ל שבקית אתתא מעברתא אזל ר' עקיבא עאל להההיא מדינתא, אמר להו בריה דפלוני היכא (ליה) אמרו ליה יעקר זכרו דההוא שחיק עצמות א"ל אמאי אמרו ליה לסטים אכל אינשי ומצער בריתא ולא עוד אלא שבא על נערה המאורסה ביום הכפורים. אזל לביתיה אשכח אתתיה מעוברתא נטרה עד דילדה, אזל מהליה לכי גדל אוקמי' בבי כנישתא לברוכי בקהלא לימים אזל ר' עקיבא להההוא אתרא איתחזי ליה א"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי: מאי עובדיהו תנא (ולפקוד) [ופוקד] עליהם מלאך ומלמד אותם תורה ומשנה הלכות והגדות שנאמר את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים ועד כמה עד בני חמש ושש שנים שלא טעמו טעם חטא. תאנא בכל יום מלאך יוצא מלפני הב"ה לחבל את העולם ולהפכו לכמות שהיה אלא כיון שהב"ה מסתכל בתינוקות של בית רבן ובתלמידי חכמים שיושבים בבתי מדרשות מיד נהפך כעסו לרחמים. אמר (רב פפא) [ר"ל משום ר"י נשיאה] לא מקים עלמא אלא בהבלא דתינוקות של בית רבן א"ל [ר"פ לאביי] דידי ודידך מאי היא א"ל אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא א"ל עלמא כל דאזל מתפרע דהא א"ר יוחנן נהירנא כד הוי מטללי (טללי וטלא) [טליא וטלייתא] כבר שית [עשרה] כבר שבע עשרה ערמין בשוקא ולא חיישינן לחטאה. אמר ליה משום הכי הוה טבתהון משתניא דא"ר יוחנן דכירנא כד הוה בצע ינוקא פיתא ונגיד חוטא דמשחא על תרין דרעיהון א"ל מאי קרא חלב חיטים ישביעך:

י **ברייתא** בעון מה הם מתים ר' אליעזר אומר בעון נדר שנא' לשוא הכיתי את בניכם. ר' יהושע אומר בעון תורה שנאמר ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני: [**גמ'**] ור' אליעזר האי ותשכח מאי עביד ליה [מיבעי ליה] לכדתניא בשעה שעמדו ישראל על הר סיני אמר להם הב"ה לישראל אתם מקבלים את התורה אמרו לו הן אמר להן הביאו ערבים בדבר אמרו הא מינוקינן והיינו דכתיב מפי עוללים ויונקים יסדת עוז אמר להם הב"ה הרי אתם מערבים את בניכם אם אתם משמרים את התורה מוטב ואם לאו הרי בניכם מערבין לי שנאמר ותשכח תורת אלהיך [וגו']. ור' יהושע האי דר' אליעזר מאי עביד ליה מיבעי ליה למימר הכי לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו:

יא **ברייתא** ר' עקיבא אומר כל שאינו עוסק בתורה גורם עניות לבניו מה יעשה אדם ויהיה לו בנים ר' אליעזר אומר יפזר מעותיו לעניים שנא' פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, או יעשה חפצי אשתו ר' אליעזר אומר יפתה אותה בשעת תשמיש ר' יהודה אומר ישמחנה בדבר מצוה שנא' שומר מצוה לא ידע דבר רע. והרוצה

שיהיו לו בנים בעלי חכמה יפשפש במעשיו: [**גמ'**] מאי יפתה אילימא לספר עמה והא איכא דר' יוחנן בן דהבאי. אלא לאהבה ולחשקה:

יב **ברייתא** ר' אליעזר אומר אין אדם רשאי ליתן מעותיו לתוך ארנקי של צדקה אלא א"כ תלמיד חכם ממונה עליהם כר' חנינא בן תרדיון: [**גמ'**] מאי עובדיה דתניא א"ל כלום בא מעשה לידיך א"ל מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים. א"ל מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי:

יג **ברייתא** אמרו עליו על ר' טרפון עשיר גדול היה ולא היה נותן מתנות רבות לעניים פעם אחת א"ל ר' עקיבא רצונך אקח לך עיר אחת או שתים א"ל הן הלך ר' טרפון הביא לו ארבע אלפים דינרי זהב הלך ר' עקיבא חלקם לעניים לימים מצאו ר' טרפון א"ל היכן עיירות (ששלחת) [שלקחת] לי תפשו בידו והוליכו לבית המדרש והביא תינוק ובידו ספר תהלים והיה קורא והולך עד שהגיע לפסוק זה פזר נתן לאביונים: [**גמ'**] ור' טרפון פתוח תפתח לית ליה אין הוה יהיב. ור' עקיבא אמאי אכפייה א"ל לפום גמלא שיחנא. אזל ר' עקיבא יהיב שליש לעניים ושני שלישים חלק למתנין ולעוסקי באורייתא ולספריא כד אשכחיה א"ל היכן אומנותי א"ל קניתי לך בה א"ל ומאי עיסקא כלום טבא היא א"ל טבא היא שפיר עד דלית סוף. עייליה לבי מדרשא א"ל היכן היא א"ל גבי דוד מלכא דישראל דכתיב פזר נתן לאביונים א"ל למה עבדת הכי א"ל ולא ידעת שנקדימון בן גורין בשעה שהיה יוצא מביתו לבית המקדש פילכי מילת היו מציעין לו תחתיו ובאים עניי ישראל ונוטלים אותו ואפילו הכי משום דלא עביד כדבעיא ליה איענש. א"ל הכי קאמינא לך אמאי לא עבדת מרעות נפשאי. א"ל כלום עבידנא או יהיבנא אלא מדידך א"ל שאני אומר גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום:

יד **ברייתא** ושוב מעשה בר' טרפון שהיה אוכל קציעות מפרדס שלו מצאו אריסו והיה מכהו מכה גדולה ולא היה אומר כלום כיון שראה שנפשו יוצאה אמר אוי לך ר' טרפון א"ל אתה הוא ר' טרפון א"ל הן עמד ותלש בשערו צעק ובכה כל כך למה כדי שלא ישתמש בכבוד התורה. מכאן אמרו חכמים כל המשתמש בכתרה של תורה אין לו חלק לעולם הבא: [**גמ'**] ור' יונתן בן עמרם למדה ממנו דתניא בשני בצורת צוה רבינו הקדוש ופתח אוצרות חטים וכל מאכל מה עשה הכריז ואמר יכנסו כל בעלי מקרא ומשנה והלכות והגדות ועמי הארץ אל יכנסו דחק ונכנס ר' יונתן בן עמרם א"ל כלום יש בידך תורה א"ל לאו א"ל ובמה אפרנסך א"ל ר' פרנסני ככלב וכעורב בתר דיהב ליה היה רבינו הקדוש יושב ומצטער ומתנחם אמר אוי לי מה עשיתי שנתתי פתי לעם הארץ א"ל ר'

שמעון ברי לרי שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאין רצונו להנות בכבוד התורה מימיו בדקו ומצאו שהוא כן באותה שעה אמר יכנסו הכל. איבעיא להו עם הארץ מהו להתלות עם ת"ח. ת"ש כי הוא חייך ואורך ימיך על חייו לא חס איך יחוס עליך: ת"ר חמשה דברים נאמרו בעם הארץ אין מקבלין מהן עדות ואין מוסרין להן עדות ואין מתלוין עמהם בדרך ואין ממנים אותם אפוטרופא על היתומים ואין מגלים להם את הסוד:

טו **ברייתא** ר' אליעזר בן יעקב אומר כל הנותן שלום לרבו חייב מיתה, ר' אליעזר בן דהבאי אומר כל הנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו והחולק על ישיבתו של רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל וכל האומר דבר בשם רבו מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי: [**גמ'**] ת"ר כיצד יכול מרדכי להגיד לאסתר מלמד שנפתחו לו כלם ונכנס לפנים והגיד לה כל הסימנים והלא דברים ק"ו מה בנה של אסתר כתיב אני לפניך אלך והדורים אישר דלתות נחושה אשבר ובריחי ברזל אגדע מרדכי שהוא מזקני סנהדרין עאכ"ו:

טז **ברייתא** אי זהו רבו כל שלמדו משנה ותלמוד. אבל לא מקרא דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר כל שרוב תלמודו ממנו ר' יוסי אומר כל שהאיר עינו במשנתו. אם היה רבו סומא אל יאמר לו ר' שקעה חמה אלא יאמר לו סלק תפילך: [**גמ'**] הלכתא כמאן ת"ש דאיתמר הלכה כרי יוסי דאמר כל שהאיר עיניו במשנתו ולימא סופא עיקר: איבעיא להו בפסח מהו שיסב אדם בפני רבו ת"ש עם הכל אדם מיסב ואפילו תלמיד בפני רבו, והא אמר (רב יוסף) [אביי] כי הוינן בי מר הוה מזגינן אבריכי דהדדי ואמר לן לא צריכתו מורא רבך כמורא שמים אלא האי מוקים לה בשוליא דנגרי: מאימתי צריך תלמיד לזרוע בפני רבו כמלא עיניו: סליק פרקא.

פרק ג

א **ברייתא** ר' יהודה אומר דרכן של תלמידי חכמים ענו ושפל רוח: [**גמ'**] מנא ה"מ דכתיב בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה'. רבינו הקדוש כד הוה מטי הדין קרא צווח ובכי בקשו צדק בקשו ענוה ואולי. אוי להם לבריות שחוטאים וסבורים שמיתה היא מנוס ואומר כמה עונות יכולים להשמר. א"ר יצחק בר פרנך כל עונות אדם חקוקים לו על עצמותיו, כל זכיותיו כתובים על יד ימינו שלא תאמר שעונותיהם הם הנכתבים וזכיותיהן אין נכתבין ומנין שכן שנאמר ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך. א"ר יהושע ב"ל צריך ליתן בלבו דברים הללו והוא חוזר מאליו, בא וראה מה כתיב כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה

שיחו אפיי שיחה קלה מגידים לו בשעת מיתה. כיצד אדם מת באים עליו שלשה מלאכי השרת אחד שהוא מלאך של מות והשני סופר והשלישי שממונה עליו אמר לו קום הגיע קצך א"ל איני בא ועדיין לא הגיע קצי מיד יושב הסופר ומחשב ימיו ושנותיו מיד פתח בשר ודם את עיניו ורואה את מלאך המות ומזדעזע ונופל על פניו וחכמים אומרים מלאך המות ארכו מסוף העולם ועד סופו מכף רגלו ועד קדקדו כלו עינים לבושו אש כסותו אש רגליו אש בסכין אש שבידו טפה של מרה תלוייה בו ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות ואינו מת עד שרואה הב"ה בעצמו שנאמר כי לא יראני האדם וחי בחייהם אינם רואים אבל במיתתם רואים ונאמר לפניו יכרעו כל יורדי עפר מיד מעיד האדם על עצמו כל מה שעשה בעולם הזה פיו מעיד והב"ה חותם שנאמר בי נשבעתי (נאם ה') יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב לכך צריך האדם להסתכל באחריתו כדתנן ר' לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה. לכן שנו רבותינו ענו ושפל רוח:

ב **ברייתא** זריז וממולא [**גמ'**] איכא דאמרי ממולח איכא דאמר ממלא מקום אבותיו. מ"ד ממולח דכתיב ממולח טהור שצריך ת"ח להיות ערב לכל אדם ולא יהא כקדרה שאין בה מלח:

ג **ברייתא** עלוב ואהוב לכל אדם ושפל רוח לאנשי ביתו [**גמ'**] שלא יהיה מטיל אימה יתירה עליהם:

ד **ברייתא** ירא חטא ודורש את האדם לפי מעשיו ואמר על מה שיש לי בעולם הזה אין לי חפץ בהם לפי שאין כל העולם שלי ויושב ומטנף כסותו לפני ת"ח ואין נשבע בדבר שואל כענין ומשיב כהלכה. [**גמ'**] ת"ר ענו מנין ממשה רבינו שנאמר והאיש משה עניו מאד ובשבילה נשתבח משה שנאמר לא כן עבדי משה ושפל רוח מאהרן דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא וכתיב תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון ואין לך שפל רוח יותר מרודף שלום וחשוב בדעתך איך הוא רודף שלום אם אינו שפל רוח. הא כיצד אם אדם מקללהו אומר לו שלום עליך. אדם מריב עמו ושותק ועוד אם רבו שנים הוא משפיל רוחו והולך אצלם ומרצהו על זה וכן לזה שכך היתה אומנותו של אהרן הצדיק היה שומע על שנים שהן מריבים הלך אצל האחד ואומר לו פלוני שלום עליך רבי והוא אומר לו שלום עליך רבי ומורי מה מבקש מורי כאן והוא אומר לו פלוני חברך שגרני אצלך לפייסך מפני שאמר אני סרחתי על חברי מיד אותו איש מהרהר בדעתו וכי כזה הצדיק בא אלי לפייסני והיה אומר לו ר' סרחתי עליו והלך אצל האחר ואמר לו כן

פגעו שניהם בדרך זה אומר לזה ימחול לי מה שאני סרחתי וזה אומר לזה כן. שמע על בעל ואשתו שעשו מריבה הולך אצל הבעל ואומר לו בשביל ששמעתי שנתרצית עם אשתך אם אתה מגרשה ספק תמצא כמותה ספק לא תמצא ועוד אם אתה מוצא ממתנת עמה תחלת דבר היא אומרת לך כך עשית לאותה ראשונה. ועל זאת היו כל ישראל אנשים ונשים אוהבים אותו. תדע לך שכן הוא כיון שנפטר משה רבינו מה כתיב ביה ויבכו בני ישראל את משה ובאהרן כתיב כל בית ישראל ואפילו נשים ולא נשים בלבד אלא שהיו מפלשין טיט ועפר לטף לקיים מה שנאמר כל. תאנא שמונים אלף בחורים קרואים בשם אהרן יצאו אחרי מטתו אמאי מרחמיתיה ומאן דאיהדר ואיתעברה. תנן התם הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה בשלמא אוהב שלום כדקאמרן אלא רודף שלום היכי דמי כדתניא בקש שלום ורדפהו ומ״ש כל המצות שאין אדם מחויב אלא א״כ באה לידו דכתיב כי תפגע שור אויבך (או) כי תראה חמור שונאך [כי יקרא] כי תבנה בית חדש. אבל שלום בכל מקום בקש שלום ורדפהו: תנא שלום נתן בשע״ו אותיות ושע״ו באותיות מלמד שכל הרודף שלום אין תפלתו חוזרת ריקם אלא מעתה דכתיב עשו הכי נמי דשלום הוא התם נמי אמ׳ ומה בשעה שכתיב בשמו שלום הוא מרעיש את המדינות מפני ועל חרבך תחיה אם אינו כתוב עאכ״ו אלא מעתה דכתיב עשו מלחמה מאי התם נמי ומה כשכתוב מנין שלום כך בקשו להחריב את העולם (ולהזדוג) [ולהזיק] את אברהם אם אינו כתוב עאכ״ו אלא מעתה דכתיב אשר עשו את הדבר הרע הזה מאי התם נמי כיון דנסקלין יצא שלום ואם אינם נסקלין אלו הורגין אלו. תאנא ארבעה מלכים הללו לא נתכוונו אלא בשביל אברהם דכתיב וישובו ויבואו אל עין משפט (היא קדש) זה אברהם שהוא עינו של עולם היא קדש הוא שנתקדש עליו שם שמים אלא שבו את לוט שהיו כסבורים שהוא אברהם דכתיב וישמע אברם כי נשבה אחיו ולא נאמר בן אחיו. תנא ואלו שהיו עם אברם חיבים היו יותר מהם ושמותיהן אתה יודע כינוי שמותיהן ברע ברעה ברשע ברשעה שנאב שנא אביו. שמאבר שם (ברו) [אבר] בלע בולע איבעיא להו מהו ליתן שלום לעובד כוכבים ת״ש שואלין בשלומם ואפי׳ ביום אידם מפני דרכי שלום והכא נמי מאי איבעיא לך דפשיטא להקדים איבעיא ליה תנא טוב המקדים לו מהמשיב לו איבעיא להו רוצח נואף וחייבי כריתות מה ליתן להם שלום להחזיר לא מיבעיא דכיון דקדים לך מהדר אלא ליתן לו מאי ת״ש דרך שלום לא ידעו ואין משפט במעגלותם נתיבותיהם עקשו להם כל דרך בה לא ידע שלום. ש״מ עומדין להריגה אם נתנו מחזירין ניצולין בזרוע לא ולהקדים בין כך ובין כך אסור נואף וחבירו הנותן בין המרובין מחזיר בשביל כבוד המרובין וי״א

המתחבר לנואף כנואף ואידך דלמא בעל כרחיהו באו לעשות שלום עם מריביהן אין מקבל בלב שלם ואפילו ביום הכפורים כללו של דבר כל העומד ולא חזר בתשובה אסור לישא וליתן עמהם. היכי דמי בלב שלם דאמר נישבק ונשרי לך ושלא בלב שלם רחמנא נישבק מה דעבדת להו איבעיא להו הוא ואחר מאי ליש אומרים לא תבעי לך דאפילו למרובין לאו שרו כי תבעי לך לתנא קמא מאי אמר רבא ובהאי קושיא אומר ליחיד כי קא בעינן דאתו תרי חד ואחרינא אחריהו ולא אמר כלום א"ל מחזיר להם. תנא גדול הוא השלום שהעולם עומד עליו דתנן (בשלשה) [על שלשה] דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. כתיב בספר בן סירא הוי רחים לשלמא דעליה קם עלמא. רחים כל עמא ואיזדהר מגיאותא דלא יבא לכל גברא מבערא אפין מעקרא סיפין. ומבניא אילון חלף תופין. יליף ממלכין ואלופין וסעתהון למסגד תורפין וסיפא ביקוד טריפין. רחים עינוותא דלא תיתי לענייתא. דהיא מאיסא ובסירא קדם יקרא לא יאיא אלהין למאן דהוה כדין עבד גבורן דלא סבירן אלפא אלפי אלפיא מלאכין ושרפיא נקשן גפיא משמען כמתתפפיא והוא מרישא איתגאי כיומיה עטיף גיותא בגלימיה והוא לבושיה כל יומיה ברם למצפצפין בשמיה מכיך רומיה ומשמי שמיא מטפיל לענייא ויתמיא מה משבח ויאיא הוה נבייא דאישתבח מפום בריא לית כעבדי נבייא מאן בניין מיניכו אחסין בתר מלכו ריש חכמה וסברא מדחול מקמא מרא. ולא יימרינך לבך דהא לא כן (או בן) רובך ולא תצית לרובך דטמיר בגובך. אסתכל ואהני נפשך יומא דכל אפא חשך כד יקוד גוף ונפש משך:

ה **ברייתא** הוי כנד בקוע שאינו נפתח להכניס את הרוח. וכערוגה עמוקה שהיא מחזקת את מימיה וכקנקנה זפותה שהיא משמרת את יינה וכספוג שהיא סופג את הכל. [**גמ'**] מאי הכל דכתיב הט אזנך ושמע דברי חכמים ואחי"כ ולבך תשית לדעתי לדעתם לא נאמר אלא לדעתי שאפילו חכמים עוברים ועושין דבר שלא כראוי אל תעשה כמותם אלא לדעתי:

ו **ברייתא** אל תהי כפתח גדול שהוא מכניס את הרוח. הוי כאסקופא התחתונה שהכל דשין בה ולא כפתח קטן שלא יהא קצר הלב שהוא מבזה את היקרים דהיא מרחקא לך מן בני אינשא. הוי כאסקופא התחתונה מן הבית הזה אם אין (לך) [לה] אסקופה היא נראית כחסרה כחריבה אף את צריך למהוי לך ענוה. ואפיי את משלים בכל המדות אם אין בך ענוה אתה חסר. דהכי אמרי בני אנשא מה גברא רבא פלניא אילולי גאוה. וללמדך כן אלא כי ירא אלהים יצא את כולם. רבא אומר כשם שהאסקופא הזו מכוין את הדלתות לנעול ולפתוח כך הענוה סייג לחכמה:

ז **ברייתא** וכיתד נמוכה שהכל תולין בה (אל יהי פרקך רע שהיא שבחה של תורה יהא פרקך יפה שכן שבחן של חכמים:) [**גמ'**] שלא תהא קפדן שאין אדם יכול לשאלך לפי שאין אתה יודע איזה יום אסיפתך ואין מזכירין שמך. כתוב בספר בן סירא זכור את יום אסיפתך ואסוף חרפה וקבץ זכיות כי ביום אסיפת האדם אין מלוהו הון ורב כח כי המעשה נכון ילך לפניו וצדקתו תאיר עיניו:

ח **ברייתא** אם לקית בממונך זכור את איוב שלקה בממונו ובגופו ואם לקית בגופך זכור דתן ואבירם שירדו חיים שאולה: [**גמ'**] תני איוב וקתני דתן ואבירם שמא תאמר איוב מאומות העולם הא דתן ואבירם שלקו (למאן דלא אמר איוב לאו בגופו לקה אלא למ"ד איוב לאו מישראל הוה הא דתן ואבירם שלקו) בממונם ובגופן:

ט **ברייתא** אל תכשל בעיניך שאין מכשול אלא בעינים: [**גמ'**] שכן אתה מוצא עזה ועזאל לא נכשלו אלא בעיניהם שנאמר ויראו בני האלהים את בנות האדם מאי עובדיהו אמרי מעיקרא קמי רחמנא (היינו דאמרי) מה אנוש כי תזכרנו א"ל קודשא בריך הוא השתא חזיתון דאטעתון יתר מנהון. אשלט בהון יצרא בישא ונחיתו וכי הוו להו יצרא בישא מאי קא מתהני בדביקה אי הכי האי דכתיב וילדו להם [וגו'] כיון דמדבקי בהו ומבעלי לגברייהו מדמי בנייהו למלאכי:

י **ברייתא** ואל תבוש משיניך שלא תאכל יותר מדאי: [**גמ'**] זה יצר הרע וכן הוא אומר שן רעה ורגל מועדת מבטח בוגד ביום צרה ודילמא משום אוכלא וגזלה הוא דקא אמר לא סלקא דעתך בעבירה קא עסיק אי הכי ליתני שמא תעבור לשון טהרה קתני לה כדכתיב אכלה ומחתה פיה:

יא **ברייתא** אל תדרוש מן המינות [שמא] תמשוך לגיהנם: [**גמ'**] דכיון דרכיבא בהדייהו ומשילי לך ולא אשכחית מאי דתיתבינהו בהדיהו שהרי העולם רחב ונתן פתח למדברך ומ"ש הכא דקתני ביה לגיהנם דכתיב ביה במינות כל באיה לא ישובון להכי איבעיא לך למידע שגן עדן וגיהנם ברא הקב"ה ג"ע לא סגיא בלא צדיק וגיהנם בלא רשע:

יב **ברייתא** אם יאמרו אחרים עליך דבר רע גדול יהי בעיניך קטן: [**גמ'**] ואפילו מלה דחשידא גדול יהיה קטן הא קטן ולא כלום אי הכי לא ליפוק גרמיה מחשידא והא כתיב ותען חנה ותאמר לא אדוני וגו' מכאן לנחשד שיוציא עצמו מן החשד תנא בעיניך קאמר (משמ') [משא"כ] חבירך.

יג **ברייתא** ואם אמרת על אחרים דבר רע קטן יהא בעיניך גדול: [**גמ'**] הא עסיק ואתי בכשרים דאי בפריצים מאי חייש להו והא תני מפרסמין את החנפים ואפי' בשבת אי

הכי רישא נמי בכשרין הא בפריצין לא והא אמר ר' שמעון מימי לא עלתה קללת חבירי על מטתי רישא כדאיתא והא כדאיתא.

יד **ברייתא** עד שתלך ותפייס אותו: [**גמ'**] (רישא) [לימא] מסייע ליה לרב המנונא דאמר ולא עוד אלא שצריך לפייסו [לא] דאילו התם אקראי בעלמא הכא (הלכה) [הליכה] ואיכא דאמרי (ליכא) [לימא] פליגי על רב המנונא דילמא אי לא (אשכחיה) [אשכחה] הוה אזיל (בתריה) [בתרה]:

טו **ברייתא** אל יהא פרקך רע שהיא שבחה של תורה: [**גמ'**] שהרי התורה אמרה וזכור את בוראך בימי בחורותיך ואומר על כן על בחוריו לא ישמח ה' ומאי שבח התורה אית דאמרי סבא (דקבא) [רקבא] היכא דלא מצי מימנע ובעולימיתיה הוה מסרך:

טז **ברייתא** יהי פרקך נאה שכן שבחך: [**גמ'**] מדקאמר אל יהי פרקך רע ש"מ יפה לא סלקא דעתך לא להוי (א)לא בין כשרים ולא פרוצים אלא בינוני:

יז **ברייתא** הוי אוהב את התורה ומכבדה: [**גמ'**] אהוב התורה מנא לן דכתיב את לרבות התורה כיוצא בדבר אתה אומר כבד את אביך זו אשת אביך ואת אמך לרבות בעל אמך וי"ו לרבות אחיך הגדול מאי אהבה ומאי כבוד אהבה בלב וכבוד במעשים ובדברים לא והתניא המדבר בתורה ובתלמידי חכמים אין לו חלק לעולם הבא אימא אף בדברים:

יח **ברייתא** העבר רצונך מפני רצון חברך שכך עשתה רחל ללאה ודוד לשאול: [**גמ'**] דכתיב ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא והלא בן אחות אביה [הוא אלא] אמר לה תתקדש לי אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי ומנסיב לה ניהלך משום דרמאי הוא א"ל אנא רמאי כוותיה עם חסיד תתחסד [וגו'] ועם עקש תתפתל מסר לה סימן כיון דעיילא ללאה אמרה השתא מיכספא מה עשתה מסרה לה סימנין ומתוך כך ויהי בבקר והנה היא לאה אטו עד השתא רחל היא. אלא מתוך סימנין שהיו ביניהן לא הכיר בה. ודוד לשאול גמירי כל הנמשח בפך מלכותו פוסקת וכל הנמשח בקרן מלכותו קיימת והוא ידע דסופיה למימלך ולא אמר למדחייה:

יט **ברייתא** העבר רצונך מפני רצון שמים שכן מצינו ליעקב שלא נשק ליוסף: [**גמ'**] אמאי לא נשק ליה סבר דילמא איידי דגלה אטעיניה נשי אגב שופריה דכתיב וירא אליו ויפול על צואריו איהו בעי למינשקיה ולא שבקיה דכתיב ויבך על צואריו עוד היינו דכי נח נפשיה נשקיה דכתיב ויבך עליו וישק לו אמר תלתין ותשע שנין קמיה ולא נשקניה לפומיה דאבא והשתא קברנא ליה ולא נשיקנה ליה והיינו דכתיב וירא ישראל את בני

יוסף ויאמר מי אלה אטו עד השתא לא ידע מאן אינון אלא דשייליה אם (לא) איתיילדו בכתובה וכיון דחזייה כתובה אתבא דעתיה ונשקינהו בדיל יוסף אמר רבא ש"מ יוסף נתחמם לנגדה דאי ס"ד לא נתחמם כנגדה והתניא הניח ידו על גבי בני מעיו ואמר שישו בני מעי שישו בני מעי ומה ספקות שלכם כך בוודאות עאכ"ו מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם וקרא על עצמו אף בשרי ישכון לבטח והוא לא מחשיב בהדיהו. וכ"ש יעקב דמחשיב בהדיהו. הלכך צפה יעקב ברוח הקדש ונמנע מלנשוקי ליה. והיכא רמיזא דכתיב ותשב באיתן קשתו וכתיב התם עריה תעור קשתך ומי גרם לו שניצול לו שבועות מטות מאי אומר סלה אלהי יעקב סלה מיתיבי וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו. והלא דברים ק"ו לבן שמנשק ע"ז ומנשק זונות כתיב ביה הכי יוסף לא הוה מנשק דילמא לא איצטריך קרא למכתביה אלא קרא אזכותיה דיעקב מהדר וירץ לבן לקראתו בעא לנשוקיה ולא שבקיה חבקיה הדר לנשקיה ונקיף ליה ליסתיה דייקא נמי דכתיב וינשק ולא כתיב וישק ש"מ (והכי) [והכא] כתיב וישק להם ויחבק להם מאי בין וישק לוינשק וינשק בכל הגוף וישק בפה. ומנא לן הכי דכתיב שפתים ישק משיב דברים נכוחים כל מקום שנאמר וישק אינו אלא כרושם ומצרף לחשבון. ת"ש וירץ עשו לקראתו ויחבקהו [וגו'] וישקהו הא דמיא ללבן א"ל זיל חזי(כמי) [כמה] שיני חרותי עילויה. ומ"ש משום דבעי לנשוכי באותה שעה נעשו שיניו כדונג והכה לחייו בצוארו של יעקב ואיחלש על אותה שעה אמר דוד קומה ה' הושיעני וגו' שיני רשעים שברת:

כ **ברייתא** אהוב את השמא ושנא את המברך ר' חדקא אומרה בלשון אחרת אהוב את השמא ושנא את המברך: [**גמ'**] הוה רגיל לומר שמא כך היה המברך מה בכך מאי בינייהו איכא בינייהו דברי תורה:

כא **ברייתא** הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו שמא יחשדוך אחרים בדברי עבירה: [**גמ'**] מנא ה"מ דכתיב ושמרתם את משמרתי (מ)חקתי אינו אומר אלא משמרתי שמר את המשמרת עד שלא תכנס לחקה:

כב **ברייתא** אל תלשן את חברך שכל המלשין אין לו רפואה: [**גמ'**] מנא לן מנחש דכתיב זאב וטלה [וגו'] אמר רבא ש"מ זאב וארי ודוב ונמר חטאו ולהכי עבדינן רחמנא סנו ברייתא והאי דמיתסו משום דלא הוו חובייהו כדנחש זאב טרף תחלה וארי גנב תחלה ונחש הואיל והלשין לית ליה תקנה:

כג **ברייתא** אל תהי פרוץ בנדרים שהנדרים מביאים לידי שבועות ואל תאכל לחם עם הארץ שמא תחלל קדשי שמים: [**גמ'**] תנן התם המקבל עליו להיות חבר אינו מתארח

אצל עם הארץ ולא מארחו אצלו בכסותו הכא משום דמאי והכא משום תרומה רחק מן התרעומת היכי דמי תרעומת כדכתיב ושונה בדבר מפריד אלוף וה"ק רחק מהתרעומת עצמך שלא תתרעם עם אחרים ותוסיף לחטאת אי תרעומת דעצמך (אי) אתה רשאי תרעומת דחברך מרשאי אתה:

כד **ברייתא** שבעה אבות כרותי ברית אלו הם אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן פינחס ודוד. באברהם מהו אומר ביום ההוא כרת ה' [את אברם] ברית ביצחק מהו אומר ואת בריתי אקים את יצחק. ביעקב מהו אומר וזכרתי את בריתי יעקב. במשה מהו אומר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. באהרן מהו אומר ברית מלח עולם הוא. בפינחס מהו אומר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית בדוד מהו אומר כרתי ברית לבחירי: [**גמ'**] תנא אף ישראל כרותי ברית היו מנין שנא' כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. לימא תהוי תיובתא דרבי עקיבא דאמר דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב אמר לך ר"ע אדרבה השתא מסייע לן ואת ישראל וכתיב לא כברית אשר (לא שמעו) [וגו' אשר המה הפרו] אלא מאי ואת לרבות עוללים ויונקים. ת"ש כה אמר [ה'] אלהי ישראל אנכי כרתי ברית את אבותיכם קשיא לר"ע אמר לך ר' עקיבא השתא מסייעא לי דכתיב ולא שמעו (ולא אבו) [אבותיכם] אלי ת"ש אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח הא ודאי הויא תיובתיה:

כה **ברייתא** שבעה אבות שכבו בכבוד העולם ולא שלטה בהם רמה ותולעה אברהם יצחק ויעקב ועמרם אבי משה ובנימין בן יעקב וישי וכלאב וי"א אף דוד שנאמר לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח. שבעה נכנסו בחייהם לגן עדן אלו הם שרח דכתיב אנכי שלומי אמוני ישראל אני שהשלמתי מנין הנכנסים לגן עדן. ובתיה בת פרעה דכתיב ילדה את ירד אמר הקב"ה אינו קורא למשה אלא בשם שקראתו שנאמר ויקרא אליו אלהים [וגו'] הוא שאמר דוד ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים. כי מן המים משיתהו אמר הקב"ה והביאה ישועה לישראל והוציאן לחיים הריני מאריך לך בחיים אמר כרתי ברית עם אבותיכם והם בהלכות אבותיהם זו שעזבה מלכות ונדבקה בם איני משלם לה. חירם מלך צור מאי זכה משום שעשה משכן כמו שעשאו משה דכתיב את כל הכלים האלה מאי אהל זה אהל מועד. ועבד מלך כושי דאסקיה לירמיה דכתיב ויאמר עבד מלך הכושי [וגו']. אלעזר על דפלחיה לאברהם אימת כיון דאמר הקרה נא לפני היום וכתיב התם כי הקרה ה' אלהיך לפני ולהלן מנא לן דכתיב ויבא לו יין ואומר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'. ובן בנו של ר' יהודה הנשיא גמרא ור' יהושע בן לוי נמי גמרא ויעבץ מנא לן דכתיב ויקרא יעבץ וכתיב והיתה ידך עמי. ואית דמייתין לה

מהכא ועשית מרעה מנא לן דרעה זו מיתה דכתיב כי מפני הרעה נאסף הצדיק ותאנא אלמלא רעות שבאות לעולם לא היו צדיקים נאספים בלי זמנן. ויעבץ בקש על עצמו לבלתי עצבי ויבא אלהים את אשר שאל: סליק פירקא

פרק ד

א יהיו דבריך לשם שמים היכי דמי דלא ליעביד כי היכי דנימרו עלמא פלן בפרהסיא הוא דקא עביד. אהוב את השמים ירא מן השמים ולא תימא אהבה אלא רדיפה דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי יש לך אדם שיכול להלוך אחר הקב"ה והכתיב אש אוכלה הוא אלא למהני תלמידי חכמים ולצדיקים. (הדר) [חרד] שיהא לבך שמח להדר למצוה הוי כנאד בקוע והוי כערוגה עמוקה למה לי למימרא תוב הכי איצטריך סד"א ה"מ בדברי תורה אבל במצות ממילא קא ידע לה אדרבה הכי איצטריך:

ב **ברייתא** ושב לפני זקנים והטה אזנך לשמוע דבריהם דכתיב זקניך ויאמרו לך והוי משתדל על דבריהם להשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון תנן התם שבעה דברים בגולם מאי אריא בגולם ברישא וליתני חכם ועוד אמר חכם איידי דקא בעי למיתני חכם אינו וליתני מדבר. תנא שבחי דחכימי קא מסדר אבל לטפשאי איפכא אמר ליה [רב] אחא לרבא מנין לראשון ראשון ואחרון מן התורה מנין דרבנן היא וליטעמיך כלהו מנין א"ל אנא אמינא להו חכם אינו מדבר מחושי דכתיב (דבר) אתה [דבר] ואינו נכנס לתוך דברי חכמים דכתיב ויהי ככלות (שלמה) [ירמיהו] לדבר [וגו'] את כל דברי ה' (אלהים) [אלהיהם וגו'] ואינו נבהל דכתיב אל תבהל על פיך שואל דכתיב וישאל ומשיב דכתיב ויאמרו שלום. אומר על ראשון ראשון דכתיב ויאמר בת מי את הגידי נא לי היש בית אביך וגו' וכתיב ותאמר אליו בת בתואל והדר גם תבן גם מספא רב עמנו ומשה דכתיב וישמע משה וייטב בעיניו וכתיב כי בשם ה' אלהינו דבר (אליו) [אלינו]:

ג **ברייתא** אם חפץ אתה ללמוד אל תאמר על מה שלא שמעת שמעתי ואם שאלך דבר ואי אתה בקי בו אל תבוש לומר איני יודע ואם שנו לך דבר ולא שמעת מנא לן דכתיב ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש מלשאול למפיבושת איך אעשה אסור או מותר עשה דבריך לשם פעלם אל תעשם עטרה להתעטר בהם שמא תטול חלקך בעולם. כל המתכבד בכתרה של תורה אין לו חלק [לעוה"ב] ולא כקרדום לחתוך בו שלא להיות מונע בר ההוא מונע בר אפי' עוברין מקללין אותו הכא בחנם התם אפי' בשכר למוד להיות מקבל עליך כל דברי תורה בצער. תנינא כל המחיה עצמו בדברי תורה אין התורה מתחברת עמו. התם בתענוג נפש הכא בשינה. ואל תהי מבקש עלבונך

היכי דמי פלוני עבד בי כך וכך ביש ולא פרעתיה. חשבון יפה ופרק טוב יש הבטחה. מאי חשבון יפה שלא תעלה בחשבון הפרוצים כדאמרי אינשי כמה פרוצים אית הכא ומחשבי לך בהדיהו ופרק טוב תנא ליה בפ"ק התם לדידיה הוא דקאמר. הא דלא לגרום לנפשיה. יש הבטחה אית דאמרי בוטחן כדי שתהא התורה נגללת בלבו. אית דאמרי למאן דבעי מינך אבטחיה ומסתברא כלישנא בתרא דקתני ויש אמת דלא להוי מבטח ומשקר. הוי קל לראש זה המלכות ונוח לתשחורת זה אנגריא כדר' אלעזר בן חרסום. תואר טוב מאן יכול לאשפורי אפיה דכי אתי רב דימי אמר טוב המלבין שיניו יותר ממשקהו חלב מאי נפקא מינה לכדר' ברוקא רחק מן העבירה שכל הלשון מדבר דלא תצטריך לאפוקי נפשיה מחשדא הוי נרתע מחטא הקל שמא יביאך לחמור. הוי זהיר במצוה קלה שתביאך לידי חמורה תנינא בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה התם ברצון הכא אפילו באונס דקתני נרתע אם חפץ אתה להדבק דכתיב ואהבת לרעך מתוך שאהבת לרעך הרי הוא כמוך אם חפץ אתה להתרחק מן החטא הוי מחשב (לאין) [ועיין] סופו דכתיב החכם עיניו בראשו ועיני כסיל בקצה ארץ מסתכל למה שיש לפניו ומשבח סופו. חשק עצמך במצוה. לנשאת עושי את המצוה. אהוב את נפשך ושמח שנן ורנן בפתחיה במצוה קתני למדרש טעמא. אם הטיב לך מעט יהי בעיניך הרבה וצריך אתה ליתן הודאה שספרוך הטיבו לך מנא לן דכתיב ואכלת ושבעת מנא לן דאע"ג דלא שבע (לא) [ליה] מחייב דכתיב תן לעם ויאכלו וכתיב ויאכלו ויותירו כדבר ד' ברכה. מיתיבי כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד [עבדו] יונה (עבדו). התם נמי הודאה ת"ש כדבר ה' אשר דבר אל אליהו התם נמי אימא ברוך מקים דברו. ת"ש כדבר ה' [וגו'] השילוני ואי ס"ד כדקאמרת התם כתיב ביד הכא סתמא. אם הטיבת הרבה יהי' בעיניך מעט אמור לא משלי הטבתי אלא ממה שהטיבו לי. מדוד דכתיב מי אנכי ה' אלהים [ואומר] ומה יוסיף דוד ואומר ותקטן עוד זאת בעיניך מאי ואומר וכי תימא דילמא התם משום דא"ל ועשיתי לך שם גדול אמר איהו מי אנכי ת"ש ומה יוסיף דוד עוד וכי תימא התם נמי קאמר מה יכילנא למצלי ת"ש דקאמר ותקטן עוד זאת בעיניך ה' אלהים קלילא היא קמך והיא סגי סגיאן עלי. ותדבר גם אל בית אין גם אלא לרבות לא מיבעיא לדידי דקא משבחת לי אלא אף על זרעי אמרת ונאמן ביתך ותדבר למרחוק לא לעתיד לבא מכלל דאיכא אחרינא דלאו לעתיד לבא מנא לן אשא דעי למרחוק למה שהיה מבראשית אמר רבא ש"מ מאן דידע אימת אתי משיח איהו קאי בשניה. וקאמר לרחוק ודוד נמי קאמר. והאי דקאמר ירמיה מצטרף לחשבון שנתא. ושאר מספר קשת גבורי בני קדר ימעטו כי ה' אלהי ישראל דבר. אם הרעוך הרבה יהי בעיניך מעט. אמור כמעט מחובתי

הגבתי והלא הרבה הייתי שוה מנא לן מאברהם והשכר יתר מן פועל אם הרעת מעט יהי בעיניך הרבה אמור אוי לי שחטאתי שבא דבר מכשול לידי מנא לן מגבעונים מתקיף לה רבא אטו מגבעונים ילפינן לא ידעינן א"ל רב אחא ומאי טעמא לא ילפינן מיניהו ואינהו לא איתהלו בישראל כתיב ויצטירו וכתיב הצטיידנו שנטלו עמהם צד ואמרו אלו שצדנו מארצנו וקרי נצטייר מרוב הדרך כיון דאמר להו לישראל ידעי מאי אמר טעמא הנם בידכם.מיד ויעש להם יהושע וכתיב ויקחו האנשים מצידם. אמר הקב"ה גרגרני בני גרגרני דרחמי מידי דגרגרוותא אבהתיכו נמי הכי הוו זכרנו את הדגה מיהו דכוליה אוכלא לפומיה קא הדר פומיה נמי לא מדכרתו ואת פי ה' לא שאלו וקרא לך ואכלת מזבחו ואף יהושע מפני זה נענש אמר הקב"ה בשביל שנתחננו לפניך ועתה הננו בידך כטוב וכישר בעיניך [וגו']. הא אנא מפיק לך ברא דצווח להו לישראל כהדין סתרא [ואני] הנני בידכם עשו לי כטוב וכישר בעיניכם וירמיה מרחב קאתי:

ד **ברייתא** אם הרעת מעט תני לה רישא: התם לחבריה התם לדידיה תדע שהרבה הייתי. יהי חברך מראיתך מאי קאמר הכי קאמר לעולם כשאתה מדבר בחברך יהי מראיתו נגד פניך. ובממון נמי יהי ממון חברך חביב עליך כשלך ובכבוד יהיה כבוד חברך חביב עליך כשלך הוי מכבד את כל האדם. אהוב את המוכיחך ושנא את המכבדך אל תאמר אחניף את זה שיאכילני אחניף את זה שישקני אחניף לזה שילבשני אחניף לזה שיכסני מ"ט דהיינו עובדיהו דנביאי שקר הוו אמרין לדין את לית דכוותך ואת מימר מירמי לך אמר להם הקב"ה בדיל אוכלין אתון מכבדין עילוי הנשכים בשיניהם הנני מאכיל אותם לענה מחניפין להון ושבקין לי כי מאת נביאי (ישראל) [ירושלים] יצאה חנופה. אל יכלימוך שפתיך ואל יבזך פיך ואל יקללך לשונך ואל יבישך שיניך ואל תתפתה לחברך כדכתיב נוקשת באמרי פיך. הוי אוהב את התורה. תנא ליה חדא זימנא. התם אפילו שלא בחברים והכא דליכא חברים אמר לך לך לגרמך. ולא תימא תורה לבדה ולא צדקות ולא תימא עבדיתנהו להני מונח לי אפיי הכי כל אינש שפיר דמי באפי נפשי ולא תימא היכי דמוכחי לך לשום מילי דעלמא ת"ש ואת המשכים. תדע דהא קתני שלך אינו שלך והכל של הקב"ה ולא ניתנו אלא לנסות את הבריות שיטול לגן עדן חלקה וגיהנם חלקה. עלוב ואהוב תנינא באידך פירקין התם לכל יודעיו הכא אף לאנשי ביתו. הוי כנאד בקוע למה ליה למיתנא איצטריך סד"א התם בתורה ובמצוה אבל במילי דרוכסא לא קמ"ל: סליק פירקא:

פרק ה

ברייתא הוי דן את (חבירך) [דבריך] עד שלא תוציא אותם מפיך. חשוב מעשיך לדרך ארץ ותן שכר לפסיעותיך. והצדק לעולם עליך את הדין והוצא עצמך מן התרעומת ודן את חברך לכף זכות. אל תכריעהו לכף חובה הוי שש בחלקך ונאה במיעוטך ואל תסני את מוכיחך. הוי קטן בעיני עצמך. יהי חלקך ברוך לעולם עין טובה ונפש חשובה ילמדך לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז. אם התרפית במשנה סופך להתרפות באחרת כיוצא בה ואם חלקת את פגריך לחקור בה סופך להקל באחרית כיוצא בו ואין לך שכר בצערך ואם לקחת את שאינו שלך אף שלך יטלו ממך והוי זהיר בקדשים באכילתן ובנתינתן עלוב ואהוב ולא תשוב על ידך עלוב לכל אדם ועם נשי ביתך יותר מכל אדם.תחלת נדרים פתח לאולת תחלת טמאות פתח לעבודת כוכבים קלות ראש בנשים פתח לניאוף. אם ערבת ע"מ לשלם אם לוית ע"מ (לפרוע) [לפרוע] אם הלוית [ע"מ שלא לפרוע] והוי ממהר לפסוק וקנה שם טוב קנה לעצמו אין הבישן למד ואין הקפדן מלמד אין עם הארץ חסיד ואין בור ירא חטא ולא המרבה בסחורה חכם: [**גמ'**] הוי דן כדי שיחשוב אדם מהו משיב ומה ישיבוהו. הצדק עליך יפה דן יפה חייב יפה שפט הוצא עצמך תנא ליה. התם בדגרמיה הכא.עילויה קודשא בריך הוא. הוי דן את חברך היכי דלא איגלי לך מידי. ואל יכריעוך פיך דלא ליקום במיליה כד מנצח. שש בחלקך זו אשה. כן הוא [אומר] ומה חלק אלוה ממעל ואומר בית והון נחלת אבות [וגו'] ונח במעטיך מזוני. שנא את המברך תנא ליה באידך פרקין התם במילי דעלמא. הכא דלא לימא מה בכך שאלולי תהוי בת פלוני פנויה לי. והוי קטן כדכתיב נבזה בעיניו נמאס. יהיה חלקך כדכתיב יהי מקורך ברוך. עין טוב דכתיב טוב עין הוא יברך. ונפש דכתיב ותפק לרעב נפשך. למד לשונך כדכתיב באחימעץ. אם התרפית כדכתיב התרפית ביום צרה. עלוב ואהוב תנא להו התם ודאי לפני המקום. תחלת נדרים קלות ראש לא נצרכה אלא באשתו. אם ערבת כדכתיב לקח בגדו כי ערב זר. כתיב לקח וכתיב קח. כל הערב ואינו משלם מעלה עליו כלוה שהיתה החובה שאינן משלם. אם לוית ע"מ לפרוע שפיר. אלא אם הלוית ע"מ שלא לפרוע פקע א"כ נמצא ממונו אבד הכא בתלמידי חכמים עסקי' שאינו עובר משום לוה רשע. (אץ) הוי זהיר לפסק עצה טובה קמ"ל להו לתלמידי חכמים דהיכא דאית להו עסקא בהדי אינשי דעלמא דלא לישבקיה ומחבל חד על חד. קנה שם טוב דכתיב אם חכמת חכמת לך. אין בור ירא חטא דכיון דלא ידע באורייתא מידי לא ידע למפרש מחטאיה ולא עם הארץ חסיד מ"ט כיון דלא שמע במילי

דאורייתא קרי ביה מסיר אזנו משמוע תורה. לא הבישן למד ולא הקפדן פשיטא לא צריכא דאפילו במילי דדרך ארץ אמר אבא אליהו זכור לטוב לעולם אין תורה מתפרשת אלא למי שאינו קפדן. אף אני איני נגלה אלא למי שאינו קפדן אשרי מי שפגע בו ומי שישב עמו שמובטח לו שהוא בן העוה"ב:

סליק פירקא

פרק ו

א בן עזאי אומר כל הנותן ארבעה דברים נגד עיניו שוב אינו חוטא מנין בא ולאן הוא הולך ומה עתיד להיות ומי הוא דינו. מאין בא מליחה סרוחה ממקום (שהעין) [שאין העין] יכולה לראות. ולאן הוא הולך למקום חשך ואפילה. ומה עתיד להיות רמה ותולעה. ומי הוא דינו מלך מלכי המלכים הקב"ה. ר' שמעון אומר בא ממקום הטינופת בא ממקום הטומאה והולך לטמא את האחרים. בא מליחה סרוחה והולך למקום עפר רמה ותולעה שנא' אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה. ר' אליעזר בן יעקב אומר אנוש רמה בחייו אלו כנים. ובן אדם תולעה במותו. ר' שמעון בן אלעזר אומר נאה אדם זה ומשובח אלא שמוציא במעיו דבר שאין העין יכולה לראות משלו משל להי"ד למלך בשר ודם שבנה פלטריא גדולה ונאה ומשובחת והיה נהר בורסקי עובר בתוכה כל העובר ושב אומר כמה נאה פלטיא זו חוץ מנהר של בורסקי שהוא עובר בתוכה. כך זה אדם שהוא דומה מה בזמן שהוא מוציא ממעיו דבר מגונה שאין העין יכולה לראות הוא מתגאה לפני המקום.

ב בשעת מיתתו של ר' אליעזר נכנסו תלמידיו וישבו לפניו ואמרו לו רבינו למדנו הלכה. אמר להם מה אלמדכם צאו והזהרו איש בכבוד חברו. ובשעה שאתם מתפללים היו יודעים לפני מי אתם עומדים שבשביל דבר זה תכנסו לחיי העולם הבא. א"ר אלעזר בן עזריה חמשה דברים למדנו ר' אליעזר בשעת מיתתו ושמחנו בהם יותר ממה שלמדנו בחייו. ואלו הם הכדור. והאמום. והקמיע ותפלה וכסת עגלה הזהרו בהם והטבילו כמותן שהן הלכות קבועות שנאמרו לו למשה בסיני:

ג [**גמ'**] בן עזאי מאי קאמר כל הנותן ארבעה דברים על לבו שוב אינו חוטא אמר רבא מדת הרחמים יש לה ארבעה דברים ואף השטן ארבעה דברים כל הנותן ארבעה דברים על לבו הרי זה חוטא. העושר והאשה ויצר הרע והריב. וצריכא אי אשמעינן. אשה הוה אמינא דילמא אסור אשת איש אי נמי נדה אי נמי עובדת כוכבים. אמר יצר הרע דמשמע איסורי. ואי אשמעי' יצה"ר הוה אמינא דלאו אינתתיה. אבל היכא דאית ליה אשה אימא

לא קמ״ל דאפילו אית ליה אשה אסור דילמא מקרי ליה איסורא. ואי אשמעי׳ יצר הרע ה״מ בדגופא אבל בממונא לא אמר נמי עושר. ואי אשמעי׳ עושר דממונא [אבל] דלישנא לא צריכא.

ד איבעיא להו ממון פלוני לו לי. לי אשה כאשת פלוני. אשתו במטה נדה ישן עמה או לא. איניש דלא מיתכשר לינצויי מאי ת"ש ושמעינהו לכלהו לא תחמוד אפילו ממון פלוני לי. האי ממון פלוני לי גנבא ליסטים הוא (אלמא) [אלא] ממון לי כפלוני ודאי אסור מבעי אנפשיה אלא לולי יהיב לי פלוני ממוניה בידי דהא קא חמד. אשה כאשת פלוני הא כבר הרהר בה. אבל בת פלוני ודאי מותר פשיטא לא צריכא דאי אמר איקדשת ואמרה (לה) [לא] אתתיה נדה לא תקרב נמי דמצי מיכל בהדה מותר. כל הקרב אל אשתו והיא ישנה כאילו קרב אל ספינה העומדת ליטרף בים כתיב הכא (מקרב) [תקרב] וכתיב התם ויקרב אליו רב החובל ואיכא דאמרי חייב חטאת דכתיב החטאת איכא דאמרי כאילו קרב את העגל. איניש דלא מיתכשר דכתיב ואריב עמם ואקללם:

ה תנן התם כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו שלא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור משלו להי״ד ולא על הבריות בלבד אמרו אלא אף על קונו הוא מתגאה ומה עכשיו שהוא מטונף באיברו הרי הוא ממרא לקונו אילו היה ריחו נודף בקרבו לא כ״ש הוא שאמר הקב״ה לחירם מלך צור בך הסתכלתי ובראתי נקבים נקבים באדם איבעיא להו מהו להתגאות על סרסיני מעשים שלא להושיבם ולדבר עמם. ת״ש גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אלא מחזיר אותם בשפה רפה ולא בבדיחות:

ו בשעת פטירתו של ר׳ אליעזר [כו׳] דכתיב ואהבת לרעך כמוך אני ה׳ ואע״ג דאמרי להו רחומי חבריכו כי קימיתו קמי מריכו דחזי קריתו. איבעיא להו נתן לו שלום מהו להחזיר בתפלה אפי׳ למלך [ישראל] אסור בק״ש מהדר במשכים לפתחו.

ז חמשת דברים [כו׳] כסת עגלה מ״ט דכתיב הוי למתפרות כסתות [וגו׳] מקיש כסת למספחת מה מספחת טהורה דכתיב וטהרו הכהן מספחת היא אף כסת טהורה. ת״ר כשחלה ר׳ אליעזר נכנסו כל חכמי ישראל אצלו אותו היום ערב שבת היה והיו תפיליו עליו נכנס בנו לחלצו ממנו גער בו והוציאו בנזיפה אמר להם לחכמים כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה א״ל דעת שלו ודעת אמו נטרפה ודעתי לא נטרפה. בשעת פטירתו נשק שני אצבעותיו זו בזו ואמר אוי לי על שני ספרי תורות אלו הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי ולא חסרתי מרבותי אלא ככלב המלקק מן הים ולא חסרוני תלמידי כמכחול בשפופרת אילמלא נעשים כל האילנות קולמסים וכל הימים דיו לא היו מספיקין לכתוב כל מה שדרשתי ולא עוד אלא שאני שונה שלש [מאות] הלכות

בבהרת עזה ושלש מאות הלכות פסוקות במכשפה לא תחיה ולא היה אדם ששאלני בהם דבר חוץ מעקיבא בן יוסף. אמר מר ככלב המלקק מן הים מדמיה נפשיה לכלב על תלמידיו קאמר ומ"ט אתלמידיו מפני שלא באו בשעת חליו ותניא אמר להם תמהני אם ימותו מיתת עצמן

ח ת"ר בשעת פטירת חכם כל העם חייבים בהספדו דכתיב ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל וכתיב וימת שמואל ויקבצו כל ישראל ויספדו לו מדאמר כל ישראל לאו ש"מ דנקבצו אלא דבכוהו בעיירות [אמרו] וכי זה כבודו של שמואל שהוא היה מהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמדנו תורה מה שלא עשה כן נביא ונביא שנאמר (והיה) [והלך] מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל [וגו'] ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט את ישראל. אמר רבא גדול שנתעסקו בשמואל יותר ממשה רבינו דאילו במשה רבינו כתיב ויבכו בני ישראל ואילו הכא כתיב ויספדו לו כל [ישראל] אפיי נשים ועבדים וקטנים

ט תנן התם כינוס לצדיקים הנייה להם והנייה לעולם. פיזור לצדיקים רעה להם ורעה לעולם [כינוס לרשעים רעה להם ורעה לעולם] פיזור לרשעים הנייה להם והנייה לעולם [בזמן שהרשעים נעקרין מן העולם טובה באה לעולם שנאמר ובאבוד רשעים רנה] בזמן שהצדיקים מסתלקי מן העולם רעה באה לעולם שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב אמר רבא ולא תימי אנשי דריה דידעין ליה לחוד אלא כולי עלמא דכתיב [ואין איש שם על לב וכתיב התם נשמה כל הארץ כי] אין איש שם על לב ואמר רבא אין הצדיקין נפטרין [מהעולם] אלא בעון ביטול תורה דכתיב אשר שם משה.

י ת"ר מה ראה ישעיה הצדיק לומר הצדיק אבד לומר שהצדיק נתפס בעון הדור כדר' גוריון דאמר בזמן שהצדיקים בדור הצדיקים נתפסים על הדור ואם אין הצדיקים בדור תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור. אמר מר שהצדיק נתפס בעון דורו שבקיה לפירושיה ופסק ליה. ה"ק אמרי ברייתא דבחוביה דידיה הוא דלקה דאע"ג דאבד אין איש שם על לב ואעפ"כ חזר והניחם ברוח הקודש שנא' כי מפני הרעה נאסף הצדיק זה אהרן. וכה"א כאשר נאסף אהרן. מה רעה היתה שם וישמע הכנעני מלך ערד. ואנשי חסד נאספים זה שמואל ודורו הזקנים שנאספו עמו באין מבין זה שאול ואבנר שנא' ואין מבין כי כלם ישנים וכתיב בתריה ינוחו על משכבותם הולך נכוחו. אמר רבא עובדא הוה בחד פולמרכא דמרדו עליה פולמר דכותיה הוו ליה חביבין בגויהו מאי עבד שקלינן חד חד ואטמרנה למחר יתיב על דינא אמר אפיקו לי בני מדינתא לדין חביש לדין קטל לדין מחה תלת אף הקב"ה כך לכשרואה שהדור תקפה חטאתם הוא מסלק את הצדיק ואח"כ קרבו הנה בני עוננה זרע מנאף ותזנה מי בהם מכשפים מי בהם מנאפים והוא

נפש ליה לדרא ת"ר על ג' דברים נענש על שקראם זרע מרעים וקראם בני עוננה זרע מנאף שנא' ואתם קרבו הנה בני עוננה זרע מנאף ותזנה ומנין שנמחל לו שנא' ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכופר׃

הדרן עלך פרק בן עזאי

פרק ז

א **ברייתא** לעולם תהיה נאה בכניסתך ותהא נאה ביציאתך ועלוב לאנשי ביתך ותהא ממעט את העסק ועסוק בתורה. אמרו עליו על ר' שמעון בן אלעזר (שהוא) [שהיה] בא ממגדל גדר מבית רבו והיה רוכב על החמור והיה מטייל על שפת הים ומצא אדם מכוער. א"ל כמה אתה מכוער שמא כל בני עירך מכוערין כמותך. א"ל לך לאומן שעשאני כיון שידע ר"ש שחטא ירד מן החמור והיה משתטח לפניו א"ל נענתי לך מחול לי א"ל העבודה איני מוחל לך עד שתלך ותאמר לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. הלך ר' שמעון אחריו תלתא מילין מצאוהו אנשי עירו ויצאו לקראתו ואמרו לו שלום עליך ר' נפנה אליהם לאחוריו אמר להם אי זה הוא ר' אמרו לו זה שהוא בא אחריך אמר להם אם זה ר' אל יהיו כמותו בישראל צווחו עליו תלמידיו שהיה חביב עליהם אמרו לו מה עשה לך אמר להם כך עשה לי אמרו לו אע"פ כן מחול לו. הוי רך כקנה ואל תהי קשה כארז מה קנה זה יצאו ארבע רוחות השמים והקנה הולך ובא עמהם עמדו ארבע רוחות הקנה עומדת במקומה לפיכך זכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו דברי תורה אבל ארז אינו כן אלא יצאת רוח צפונית דרומית הופכתו ועוקרתו על פניו ומה סופו של ארז זה באין עליו סתתין ומסתתין בו ומסככין בו בתים והשאר מסיקין אותו באור.

ב כיצד אדם מכבד את רבו בזמן ששניהם הולכים בדרך נותנו לימינו ואינו נותנו לשמאלו היו שלשה והחכם ביניהם החכם באמצע הגדול מימינו והקטן משמאלו שכך מצינו בשלשה מלאכי השרת שבאו אצל אברהם אבינו. גבריאל מיכאל ורפאל גבריאל באמצע מיכאל מימינו ורפאל משמאלו וכיון שבאו אצל אברהם באתה שכינה ועמדה למעלה מראשו אמר להם רבותי המתינו לי עד שאפטר מן השכינה שהיא גדולה מכם שנאמר (ויאמר ה') ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם וכיון שנפטר אברהם מן השכינה בא והשתחוה להם שנא' וירא וירץ לקראתם והכניסן לתחת האילן אמר להם רבותי יוקח נא מעט מים וגו' ואח"כ (באתה להם השכינה) [ואקחה פת לחם] וסעדו לבכם אבל לוט מה אמר להם לינו ורחצו רגליכם והשכמתם וגו' אחרים אומרים לא אמר לוט אלא בחכמת חכמים אילו רואים אותם כשהם (רוחצים) [רחוצים] פניהם ידיהם

ורגליהם נמצאו הורגים אותו ואת בני וכשיראו אבק על רגליהם יאמרו לא באו אלא עכשיו מן הדרך.

ג מעשה בארבעה זקנים רבן גמליאל ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא שהלכו למלכות פנימית ואמר להם פוליסופוס אחד חבר שם א"ל ר' יהושע לר' גמליאל ר' אלך ואקבל פניו של פוליסופוס חברנו א"ל לאו שוב א"ל ר' אלך ואקביל פניו של פוליסופוס חברנו א"ל לך לשלום לשחרית בקרית הגבר הלכו ועמדו על פתחו של פולוספוס. והיה ר"ג טופח על הדלת והיה פוליספוס מחשב בדעתו ואמר אין זה דרך ארץ אלא של חכמים. מה עשה פעם שניה עמד פוליספוס והדיח ידיו ורגליו שלישית פתח את הדלת וראה את חכמי ישראל אלו באין מכאן ואלו באין מכאן ור"ג באמצע ור' אלעזר בן עזריה מימינו ור' עקיבא משמאלו היה פוליספוס מחשב בדעתו ואמר איך אתן שלום לחכמי ישראל אם אני אומר שלום עליך ר"ג הריני בוזה חכמי ישראל. ואם אומר שלום עליכם חכמי ישראל הריני בוזה ר"ג כשהגיע אצלם אמר להם שלום עליכם ולר"ג בראש. ולא מרבן גמליאל אלא מהגבורה שנאמר ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד [עליו] מימינו ומשמאלו. ההולך אחר רבו אינו רשאי ליפטר עד שיכנס אחריו ויטול ממנו רשות. היו שני תלמידי חכמים שקולים זה בזה. בעל הבית נכנס תחלה והאורח אחריו וכשיוצאים האורח יוצא תחלה ובעל הבית אחריו. הנפטר מרבו בין כשהוא גדול בין כשהוא קטן יאמר לו הריני נפטר:

ד [**גמ'**] לעולם תהיה נאה [כו' מה קנה זו כו']. א"ר שמואל בר נחמני מאי דכתיב והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים טובה קללה שקלל אחיה השלוני את ישראל מברכה שברכם בלעם הרשע אחיה קללם בקנה דכתיב והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו' ובלעם ברכם בארז דכתיב כארזים עלי מים (מה קנה זו) [לפיכך זכה] וכו'. למה זכו כלבים שיעשו מצואתם ספרים ומזוזות לפי שנאמר לא יחרץ כלב לשונו. כיוצא בדבר אתה אומר מה זכו החירות אלא זונות היו וכשראו את ישראל הפכו פניהם לפיכך נקראו חירות:

ה כיצד אדם מכבד וכו' תנא מיכאל בא לבשר את שרה. גבריאל להופכה לסדום. רפאל לרפאות את אברהם. וי"א רפאל לבשר את שרה ולרפאות שנאמר וירפא אלהים. מיכאל וגבריאל להפכה לסדום. מ"ט דת"ק ויהפוך את הערים ומ"ט דיש אומרים ויבואו שני המלאכים סדומה. מ"ש לאברהם דאמרי כן תעשה ומ"ש ללוט דקאמרי לא כי ברחוב נלין א"ר אלעזר מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול. ת"ר לעתיד לבא בן דוד באמצע אדם שת מתושלח מימינו. אברהם ומשה ויעקב משמאל. מ"ט דשבקיה ליצחק אמר

רבא יצחק עדיפא מינייהו קאתי דקאמרי ליה כל ישראל כי אתה אבינו. מעתה עשו לגין עולויה ת"ל כי אתה אבינו(הבאים) [הבנים] כאביהם מה האב שלא כפר בברית אף הבנים שלא כפרו בברית ומנא לן כי לדם (ימשך) [אעשך] ודם ירדפוך אם לא דם שנאת וכי עשו שונא דם היה והלא כל מעשיו אינם אלא בשפיכות דמים שנאמר דמיונו כאריה יכסוף לטרוף וככפיר יושב במסתרים. ומאי משמע דילמא לקפוחי לא מדכתיב דמינו ולא כתיב דמיונו ש"מ:

הדרן עלך לעולם תהיה נאה.

פרק ח

א **ברייתא** ר' מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו. נקרא ריע [אהוב] אוהב את המקום אוהב אה הבריות. משמח את המקום משמח את הבריות מלבשתו ענוה ויראה. מכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן. מרחקתו מן החטא ומקרבתו לזכות. (ונותנת) [ונהנים] ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה נותנת לו מלכות וממשלה גדולה חוקר דין ומגלין לו מן השמים רזי תורה נעשה כמעין שאינו נפסק וכנהר המתגבר והולך לו. הוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים כלם.

ב א"ר יהושע ב"ל בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב מכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו תדיר בתלמוד תורה נקרא נזוף שנאמר נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומר והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה וכל הלמד בתלמוד תורה הרי זה מתעלה שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות.

ג וכל הלמד מחברו פרק אחד או הלכה אחת ואפי' פסוק אחד ואפילו אות אחת קטנה צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד עשאו רבו ואלופו שנ' ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי והלא הדברים ק"ו ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים קראו רבו ואלופו הלמד מחברו פרק אחד הלכה אחת פסוק אחד דבר אחד ואפילו אות אחת עאכ"ו שצריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו.

ד כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם

הבא. אל תבקש גדולה ולא תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה ואל תתאוה לשולחנם של מלכים ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם נאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך.

ה גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות שהמלכות בשלשים מעלות והכהונה בעשרים וארבעה והתורה בארבעים ושמונה דברים. בישיבה במקרא בדרך ארץ במיעוט שינה במיעוט שיחה במיעוט סחורה במיעוט שחוק במיעוט תענוג במיעוט דרך ארץ בארך אפים ולב טוב באמונת חכמים ובקבלת היסורין בתלמוד בשמיעת אזן בעריכת שפתים בבינת הלב. בשכלות הלב. בקימה ביראה בחכמה בענוה בשמוש חכמים ובדקדוק חברים ובפלפול התלמידים המכיר את מקומו השמח בחלקו העושה סיג לדבריו ואין מחזיק טובה לעצמו ואוהב את המקום אוהב את התוכחות אוהב את הצדקות אוהב את המישרים מתרחק מן הכבוד ולא רודף אחר הכבוד ולא מגיס לבו בתלמודו ולא שמח בהוראה הנושא בעול עם חברו והמכריעו לכף זכות מעמידו על האמת מעמידו על השלום מתישב בתלמודו שואל ומשיב שומע ומוסיף המחכם את רבו המכוין את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

ו גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא ואומר רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך [ואומר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום] ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר ואומר תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך ואומר כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך ואומר אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך: ר' שמעון בר' יהודה משום ר' שמעון אומר הנוי והכח והעושר והחכמה והזקנה והשיבה והכבוד והבנים לצדיקים נאה להם ונאה לעולם שנא' עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא ואומר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם ואומר תפארת בחורים כחם והדר זקנים (כבוד) [שיבה] ואומר ונגד זקניו כבוד. ר' שמעון בן מנסיא אומר שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כלם נתקיימו בר' ובניו:

ז חמשה קנינין קנה הקב"ה בעולמו ואלו הם תורה קנין אחד שמים וארץ קנין אחד אברהם קנין אחד ישראל קנין אחד בית המקדש קנין אחד. תורה מנין שנאמר ה' קנני ראשית דרכו שמים וארץ מנין שנא' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו'. אברהם מנין שנא' ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. ישראל מנין שנאמר עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית ואומר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם. ובית המקדש

מנין שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך ואומר ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו וכולם לא בראם הקב"ה אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר ה' ימלוך לעולם ועד

ח [**גמ'**] ר' מאיר אומר. ת"ר מעשה ברי' מאיר שהלך למקום אחד שאלו זקן אחד מהו שכתוב ריח ניחוח אשה להי' לא היה בידו נכנס לבית המדרש ושאל א"ל כאן בעוסקים לשמה וכאן בעוסקים שלא לשמה. ולרי' מאיר אדתני כל העוסק בתורה לשמה לית ליה הא דא"ר יוחנן ויאמר ה' על עזבם את תורתי לא על ע"ז ולא על גילוי עריות ושפיכות דמים אמר הקב"ה לא הגליתי את ישראל אלא בשביל שעזבו את תורתי שנאמר אותי עזבו ואת תורתי לא שמרו. האותי עזבו למה תורתי לא שמרו מכאן אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. כי קאמר בשיטת ר' עקיבא דתניא ר' עקיבא אומר כל הקורא שלא לשמה נוח לו שאילו נהפכה שליתו על פניו שנאמר ושמרתם מצותי ועשיתם אותם כל הקורא לשמה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה עצמו שנא' ועשיתם אותם. מתיבין תיובתא למילי דרי' יוחנן מפני מה חרבה ירושלם בראשונה מפני ע"ז ובאחרונה מפני שנאת חנם הא לית בה תרתי אמר לך ר' יוחנן האי הקב"ה הוא דקאמר הכי אותי עזבו מה טעם דתורתי לא שמרו. הא אילו תורתי שמרו אותי לא עזבו. ואי משום דקא מקשית בית שני שאני שנאת חנם דחמיר טפי מע"ז ומנא לן דכתיב חבור עצבים אפרים הנח לו בזמן שהם מתחברין ואפי' לעצביהם הנח להם. חלק לבם עתה יאשמו. אי הכי בראשון אמאי שאני בית ראשון דהוה מאריך להם מימות רחבעם. ואי בעית אימא ראשון נמי משום חלק חרב. ת"ר כל השונא כאילו הורגו שנאמר וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו הא אילו היה ספק בידו היה הורגו.

ט נקרא ריע לשכינה דכתיב למען אחי ורעי. אהוב דכתיב אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאונני. את המקום ואת הבריות מלמד שצריך אדם לצאת ידי הבריות כדרך שיוצא ידי שמים דכתיב והייתם נקיים מהי' ומישראל. משמח את המקום דכתיב (הלא) [הן] הוא משוש דרכו. את הבריות דכתיב ישראל אשר בך אתפאר. מלבשתו ענוה מאן תנא ר' יהושע בן לוי (אמר) [דאמר] ענוה (לכל) [גדולה מכולן]. הא מדתני סיפא ר' יהושע ב"ל אומר ש"מ דרישא לאו ר' יהושע מיחסרא בריתא ותריץ על המעשים כלם ועוד אמר ר' יהושע ב"ל. ודילמא ר' מאיר היא לא שמעינן ליה לר"מ דאמר יראה עדיפא. מכשרתו להיות צדיק מאי צדיק ומאי חסיד צדיק בעל צדקות חסיד גומל חסדים דהא מדקתני

כליל להני ישר למה לי. ישר ישר דרך נאמן רוח. מרחקתו מן החטא. חטא דאפילו חטא אחרים זכות אפילו זכות אחרים.

י (ונהנה ממנה) [ונהנים ממנו] מאי תושיה תורה ולמה נקראה תושיה שמתשת כחו של אדם. [ד"א תושיה שניתנה בחשאי מפני השטן] ד"א תושיה דברים של תוהו עולם משותת בהם (ד"א תושיה שדברים של תורה שתת עליהן שנאמר) [ת"ש] מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה. בשלמא ללישנא בתרא ניחא דהיינו דכתיב לא תעשינה ידיהם מאי דמתחלי אלא ללישנא קמא קשיא (ולקמן) [ללישנא קמא] נמי לא קשיא משום דמחשבה מועלת אפילו לדברי תורה. ולמ"ד תושיה שניתנה בחשאי מפני השטן קשיא מתרי סטרי דהא לא מתפרש הכי ובהכי קרא לא מנכר להך ודאי קשיא: לי עצה ותושיה הכי קאמר שר תורה לי עצה ותושיה ואמרה איהי אני בינה. ואי בעית אימא איהי דקאמרת אע"ג דלא קרוב. מעצי וידעי ההיא עצתא דילי היא ומשמיא היא דאסכים דעתייהו אבל גופי בינה ואע"ג דגוברין מנצחין לית גיבר אלא מאן דקאי בי. ונותנת לו מלכות חוקר דין דיני ממונות. רזי תורה דבר מתוך דבר כמעין מכוין דמחכם לא פסק. וכנהר המתגבר דכל יומא טעם חדש מתחדש לו. הוי צנוע דאע"ג דמחכם טפי ואינשי לא חכמין אשיטפיה לא תדונון בנזיפה. ומוחל על עלבונו שלא רודף ריבו. ומגדלתו ומרממתו:

יא ר' יהושע אומר בכל יום ויום מנא לן דכתיב קול ה' לעיר יקרא ותושיה (יקרא) [יראה] שמך ודילמא קלא בעלמא נאמר כאן יקרא ונאמר להלן ויקרא ה' (אל משה) [למשה] מה להלן מסיני אף כאן בסיני. א"נ כאן יקרא ונאמר באהל מועד ויקרא אלא נאמר כאן קול ונאמר להלן והאלהים יעננו בקול. אימא וישמע את הקול ועוד לעיר קאמרת אלא מהכא קול קורא במדבר פנו דרך ה' והכא קריאה ומדבר וכתיב ויחנו במדבר ודילמא לפרקים מאי קורא תדיר דכתיב קורא אני עליהם יעמדו יחדו. ת"ר חמשה הקב"ה מכריז עליהם בעצמו אלו הם פרנס רעב ושובע וחרב ופליטי חרב. פרנס דכתיב ראה קראתי בשם בצלאל. רעב דכתיב כי קרא ה' לרעב. שובע דכתיב וקראתי אל הדגן והרביתי אותו. חרב דכתיב כי חרב אני קורא ופליטי חרב דכתיב ובשרידים אשר ה' קורא. בשלמא הני תלת שפיר דכתיב בהו שם אלא וקראתי אל הדגן דילמא ע"י שליח דכתיב וקראתי לעבדי דאי לא תימא הכי התם שכינה קריא ליה. התם דומיא דבצלאל דפרנס הוא:

יב תנן בכל יום ויום כרוז יוצא ואומר בתו של פלוני לפלוני אשתו של פלוני לפלוני ממונו של פלוני לפלוני וי"א אף בית של פלוני לפלוני מנא ה"מ דכתיב אך הבל בני אדם כזב בני איש. הבל בני אדם שאומר בתו של פלוני לפלוני כזב בני איש שאומר

אשתו של פלוני לפלוני במאזנים לעלות שאומר ממונו של פלוני לפלוני ואידך בית היינו ממון. גופא הבל בני אדם כזב בני איש מ"ש הבל באדם וכזב באיש אמר דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב משום דאדם כתיב ברישא דכתיב ויאמר את קולך שמעתי בגן ואירא כי ערום אנכי משום הכי משקר. הא עלמא קים ליה מנח דלא משקר דכתיב איש צדיק תמים היה אפ"ה לא אהני אעיקרא עתיקא אזלי:

יג שכל מי שאינו תדיר בתלמוד תורה הרי זה נזוף. זהב זו תורה וכן הוא אומר ואתן נזם על אפך ואומר נזם זהב באף חזיר זה שקרא לפרקים אמר הקב"ה למה זו לפני חזיר שהרי תורתי יפה אני נתתיה להגותה והוא אינו הוגה עד שמשכחה ואומר והלוחות מעשה אלהים המה ואומר וממתנה נחליאל מאי ואומר וכי תימא אע"ג דנזוף היא מחשב בן חורין ת"ש חרות על הלוחות אין לך בן חורין אלא ההוגה בתורה ואומר וממתנה נחליאל מאי ואומר וכי תימא בן חורין מתורה לא הוי הא שכר שקיל. ת"ש וממתנה נחליאל לומר מתן שכרה לעושין עצמם בה כנחל שוטף ודילמא אמרת מן פסוק דכתיב כאפיק נחלים יעברו. ת"ש דכתיב ומנחליאל במות כאותן הבמות דלאסרו:

יד הלומד מחבירו פרק אחד וכי מאחר דעל אות אחת צריך דבר אחד למה לי ומאחר דדבר אחד הלכה אחת או פרק אחד למה לי אלא אות אחת בתלמוד דבר אחד בפרק פסוק אחד במשנה או הלכה אחת אפילו לא פסיקא פרק אחד אפי' בדרך ארץ. היכי דמי אות אחת כגון מאמצין [או] מעמצין אי נמי [גראינין או] גרעינין (לגלעינין) אי נמי אוממות או עוממות והוא דאמר ליה סברא. גרעינין דכתיב ונגרע מערכך. עוממות דכתיב ארזים לא עממוהו. מעצמין דכתיב ועוצם עיניו מראות ברע. אבל סבריה בין אלפין לעיינין לא. והא הני אלפין עיינין נינהו כי קאמרי' דמפרש ללבא כגון מסיקין מציקין והא לא דמי אלא כגון הא דתנן משילין פירות דרך ארובה ואית דתני משחילין ולא משתבש דתנן השחול והכסול (כל) [שחול] שנשמטה ירך אחת ואיכא דתאני משירין ולא משתבש דתנן מי שנשר כליו ואיכא דתני משחירין ולא משתבש דתנן השחור והזוג של סופרים והא אות אחת היא האי דבר אחת היא לא צריכא אלא אסבריה. אמר רבא אפילו וא"ו פשיטא דקא אות אתת היא מהו דתימא כיון דלתוספת לא אתיא אימא לא קמ"ל דזימנין דמתוקם בה טעמא ולא אמרן אלא בדאוקים בה טעמא אמר רבא ובמקרא אע"ג דלא איתוקם בו טעמא דלא קריא. הא אמרת פסוק אחד במקרא לא צריכא דפריש ליה אגב הילכתא:

טו שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים מאי נינהו אמר רבא מגופיה דקרא לאו שמעת מינה נמתיק סוד א"ל דוד למה אתה יושב לבדך ועוסק

בתורה. אין דברי תורה מתקיימין אלא בחברים בסוד מה סוד הפר מחשבות באין סוד אף הכא נמי ומנא אסבריה דכתיב הסכת עשו עצמכם כתות כתות. ואידך א"ל כי אתיה לצלויי רהוט באיניש דאזל בתר מלכא ומנא אסבריה דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו. ומנין שחזר דוד ושבחן דכתיב אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש. וכתיב מכל מלמדי השכלתי וכתיב דרך מצותיך ארוץ:

טז כך היא דרכה של תורה פת במלח. חזייה דהוה מפנק נפשיה א"ל לית לך לא תמצא בארץ החיים לא תמצא התורה במי שמחיה עצמו עליה א"ל ההוא שנכנס לגוף ואפילו האי נמי א"ל מי לא תניא שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהם גודגניות וכפניות ופגי תמרה. שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהם רחיצה וסיכה ותשמיש. א"ל האי עינוי הוא. א"ל אין דכתיב טוב לי כי עוניתי למען אלמד חוקיך. ותו בר מהני משתכחי והתניא לא בשמים היא לא תמצא תורה במי שמגביהים דעתם ולא מעבר לים היא לא תמצא בסוחרים ובתגרין וספנין. הנהו תורה לא משתכחא בהו ערמה ודאי משתכחא ומאי משמע דהאי מעבר לים סוחרים הוא דכתיב ויעברו אנשים מדינים סוחרים. אל תבקש גדולה לעצמך שלא תאמר הנני קורא בתורה ומה היא גדולתי אם עשית כן נמצאת עוסק בתורה שלא לשמה.

יז גדולה תורה יותר מן המלכות שהמלכות נתנה בשלשים מעלות. מאי ניהו. בכסף בזהב בנשים בעבדים בשפחות בבתים בכרמים. גנות ופרדסים. בני בית בסגלה. במדינות. בשרים בשרות בתענוגות. בשדה. בשדית. בסוסים. ברכב בחרב. בשלמות. בנשק. בחיילות. בבשמים. ברכב ביועצים בצופים (בסוסים) במרגלים במשפט ובצדקה שנא' כי בצדקה יכון כסא.

יח והכהונה בעשרים וארבע מעלות אלו הם עשר במקדש עשר בגבולין וארבע בירושלם עשר במקדש חטאת ואשם. שלמי צבור. חטאת העוף. ואשם תלוי. ולוג שמן של מצורע. ושתי הלחם. ולחם הפנים. ומותר העומר. ושירי מנחות. עשר בגבולין תרומה. ותרומת מעשר. וחלה וראשית הגז. הזרוע והלחיים והקיבה. ופדיון הבן ופדיון פטר חמור. וגזל הגר וחרמים ושדה אחוזה. וארבע בירושלם הבכורות. והביכורים. והמורם מן התודה ומאיל נזיר ומאי ניהו חזה ושוק. תנא וכלם נתנו לאהרן מק"ו מג"ש מבנין אב ומכלל ופרט:

יט והתורה בארבעים ושמונה. גדולה תורה שנותנת חיים מאי ואומר וכ"ת מרפא הוא לבשרו אבל לעצמותיו לא ת"ש ושיקוי לעצמותיך. וכ"ת לעצמות אין ללב לא ת"ש וכל נתיבותיה שלום. וכ"ת שלום הוי חיים לא ת"ש עץ חיים. וכ"ת חיים יהבה יקרא לא

יהבא ת"ש כי לוית חן הם לראשך. וכ"ת יקר יהבא ולא מצלא ת"ש תמגנך. וכי תימא מיגנא לעולם הזה. אבד שכרו לעולם הבא ת"ש אורך ימים ואומר ה' לאורך ימים. וכ"ת ימי הוא דחשיב ליה שני לא ת"ש ושנות חיים: ר"ש בן יהודה אומר איבעיא להו ר' שמעון אהי קאי אירישא למ"ד ושנות חיים או דילמא למאי דקבעי למימר לדקא מני להו שבעה ש"מ לעילאי קאי והתם נמי שבעה. איבעיא להו מאי ונגד זקניו כבוד ת"ש דאמר רב אי זהו בן עוה"ב כל שנגד זקניו כבוד:

כ א"ר יוסי בן קסמא פעם אחת. אמאי לא אהדר ליה סימני עם הארץ חזא ביה. והא אפילו לעובד כוכבים בשוק מותר אלא דהוה פליג הלכתא ועיין בה ולא אמרין לבתר דפרקינהו וידע בה דישראל הוה. וסבר עכשיו מהדרנא. מאי ואומר וכי תימא מאן דיהיב לאחר מות מהני כי לא יהיב בחייו מידי ת"ש לי הכסף ולי הזהב עד דיהבתיה ניהלך הוה לך למעבד. אמר רבא ש"מ מית אניש אבד ממונו:

כא חמשה קנינים מה שמים וארץ עתידים להתחדש אף ישראל עתידין להתחדש שנאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם. במאי בזכותו של אברהם ובזכות התורה והיכן בבית המקדש:

הדרן עלך ר' מאיר אומר

פרק ט

א **ברייתא** לא יפטר אדם לא מאצל רבו ולא מאצל חברו עד שיטול ממנו רשות ילמדו כל אדם דרך ארץ מן המקום שעמד על פתח הגן וקרא לו לאדם שנאמר ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה. לא יהא אדם קפדן בתוך סעודתו אמרו עליו על הלל שנכנס אצלו אדם אחד לסעודה. ובא עני אחד ועמד על פתחו ואמר לאשתו. אשה אני צריך להכניס היום ואין לי פרנסה נטל אשתו את הסעודה כלה ונתנה לו. אח"כ הלכה ולשה עיסה אחרת ובשלה אלפס אחר ובאת והניחה לפניהם אמר לה בתי למה לא הבאת לנו מיד. הסיחה לו כל הדברים אמר לה בתי אף אני לא דנתיך לכף חובה אלא לכף זכות שכל מעשיך לשם שמים.

ב לעולם יהא כל אדם בעיניך כליסטים והוי מכבדן כרבן גמליאל. מעשה בר' יהושע שהיה אכסניא אצלו בא אדם אחד נתן לו אכילה ושתיה והעלהו לעליה. ונטל סולם מתחתיו מה עשה אדם זה עמד בחצי הלילה פרש טליתו ונטל את הכלים וכרכן בטליתו וביקש לירד ונפל ונשברה מפרקתו לשחרית בא ר' יהושע ומצאו א"ל ריקה כך עושין

בני אדם שכמותך אמר לא הייתי יודע שנטלת סולם מתחתי א"ל אין אתה יודע שאנו זהירין בך מאמש.

ג אורחים הנכנסים לבית כל שיגזור עליהם בעל הבית יעשו. מעשה בשמעון בן אנטיפרס שהיו אורחין באים אצלו וגזר עליהם שיאכלו ושישתו והם נודרין בתורה ונשבעין בשעת פטירתן היה מלקה אותם ארבעים וכששמעו חכמים בדבר והיו (קונסין) [קונטרין] בדבר אמרו מי מודיענו מה עושה. אמר להם ר' יהושע אני אלך אמר לו לך לשלום והלך ומוצאו יושב על פתחו א"ל שלום עליך א"ל בא בשלום. א"ל כלום אתה צריך א"ל בית לינה ישבו שניהם ועסקו בתורה בערב. א"ל רצונך נלך לבית המרחץ א"ל כרצונך א"ל שב וישב הגיעה העת היה ר' יהושע מתייירא שמא יקפחנו על שוקיו סוף נפטר ממנו לשלום וא"ל רבי מי מלויני א"ל אני סוף הלך ר' יהושע לשלום והיה ר' יהושע מחשב בדעתו ואומר מה אשיב לחכמים ששגרוני. נפנה לאחוריו א"ל ר' למה נפנית א"ל דבר אני צריך לשאול ממך א"ל בני אדם הבאים אצלך אתה מלקה אותם ולי לא הלקית א"ל ר' חכם גדול אתה ודרך ארץ בך. בני אדם הנכנסים אצלי גוזרני עליהם שיאכלו ושישתו והם נודרים בתורה ומנדים אותי ואני שמעתי מהחכמים כל הנודר ומנדה חייב מלקות. א"ל גוזרני עליך שתלקה אותם ארבעים וארבעים ארבעים שלי וארבעים שלך הלך וספר ר' יהושע לחכמים מה שראה בבן אנטיפרס:[**גמ'**] לעולם יהיו כל אדם חשודים בעיניך כלסטים איני והתנן אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. לא קשיא כאן במכיר כאן בשאינו מכיר. רבא אמר הכא כל אדם הכא חברך מדקתני חברך מכלל דבידיע לא קאמר והא כל אדם קאמר לאו לאתויי חבר לא הא כדאיתא והא כדאיתא:

ד אורחין הנכנסין [כו'] איני והתנן ר' אליעזר אומר אף הרוצה להדיר את חברו שיאכל אצלו יאמר כל נדר שאני עתיד לידור הרי הם מופרין וניחש דילמא הני בטלי וקא מלקי להו ופטירי לית דחש לה להא דר"א בן יעקב והתם נמי בבעל הבית קא מיירי הכא כל מה שגזר עליו.

ה בשעת פטירתן היה מלקה שמעת מינה הלכה כר' יהודה דאמר ארבעים שלמות אמר רבא לשון בני אדם קתני ולדידך ולר' יהודה דאמר ניחוש ללאו וניחיש לבין לית ליה אמר לך בין כתפיו:

פרק י

א **ברייתא** כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים כלה כמות שהיא וב"ה אומרים כלה נאה וחסודה אמר להם ב"ש אפילו היא חגרת או סומא הכתיב מדבר שקר תרחק. א"ל ב"ה מקח רע ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו ישבחנו בעיניו לפיכך ב"ה אומר תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות: [**גמ'**] וב"ה נמי ליכא הכא נאה. דלמא נאה במעשיה נאה מבתי אבות וחסידה בדנפשיה דאחזוקי בבישתא לא מחזקינן. וב"ש אומר מי כתיב משקר הרחק מדבר אפילו סתם. וב"ה אומר כי אמר רחמנא מדבר שקר משום ונקי וצדיק הא לקיומי שפיר דמי וב"ה מ"ש דמיתביה ממקח וליתביה מדאורייתא דתניא גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה בו דמעיקרא כתיב [ואדוני זקן ולבסוף כתיב] ויאמר ה' אל אברהם וגו' ואני זקנתי. הכי קאמרי לא מיבעיא דמדאורייתא שפיר דמי אלא אף לבריתא שפיר דמי כלפליא. איפוך. גופא ונקי וצדיק אל תהרוג השתא נקי אמרת לא וצדיק מבעיא נקי מעדים וצדיק מתלמידים. ש"מ נקי מעדים ורשע מתלמידים אל תהרוג. רשע מתלמידים ס"ד אימא מאחד. דרש רבא מאי דכתיב כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו של צדיקים אי הכי צדיקים מבעיא ליה אלא לכדדריש רבא דאתא מארבעין ושריא מק"ו דריש לקיש כל הכתוב לחיים בירושלם:

ב **ברייתא** לא ישמח אדם בין הבוכים ולא יבכה בין השמחים לא יהא ער בין הישנים ולא יהא ישן בין הערים: [**גמ'**] מאי איריא דתני לא ישמח ברישא ליתני לא יבכה. חדא דמידי דפורעונותא לא קתני ואדרבה דרבים עדיפא אלא כדשלמה נקיט ליה טוב ללכת אל בית אבל דיקא נמי דקתני לא ישמח ולא קתני לא ישחוק וקתני סוף לא יבכה ולא קתני לא יזעף. לעולם אל יהי אדם קפדן בסעודה בסעודתייהו הוא דלא להוי הא בדרשא ובישיבה ובדברים אחרים להוי. הא ב"ה קתני לה דקאמרי ליה לשמאי אף ע"ג דכביש לך קפדא להטיל אימא על הבריות בביתא מיהו לא ליקפד מר דלמא נמנע למעבד מצוה. מעשה בשלשה בני אדם שהמרו זה את זה ואמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ארבע מאות זוז ואותו יום ערב שבת היה וכו'. מעשה בר' עקיבא שהיה מהלך בדרך וחד מן אתינא איקלע לגבי חד עכו"ם פרש לון ארבע ערשוון ועבד לון שירו סגיא ואשקי לון חמרא אמרי חזיין אנן דהדין חמרא דמייתא הוא אייתי לון בשרא אמרי הדין בשרא דכלבא הוה אייתי להון מורסא אמרי מי רגלים הוה בה אייתי לון חרדלא אמרי חפשושין הוה בה אזל לגבי ההיא קפילא א"ל מאי עובדיה דההוא חמרא א"ל ולא מידי א"ל אשתבעינך דתימא לי א"ל כרמא דאבא הוה והוה ביה קבריה. אזל לגבי

טבחא וא"ל גדיא הוא דמיתא אימיה ואונקתיה מן כלבא. אזל לגבי מוריסא א"ל ליליא חד הוינא רוי ואחדוניה לבבא באנפוי וצריכנא למי רגלים ולא למסתגי לי פתחתי לה לדנא ורמאי ליה אזל לגבי חרדלא א"ל ליליא חד שבקתיה מגלי ועלון ביה. אזל ואטרח לון ועבד לון שירו אמרין דין לדין חזיין אנן כרעיה דמריה ביתא ככרעיה מימוס. שמע מארי ביתא א"ל דילמא קושטא אינון אמרין אזל עבד נפשיה מרע כתבין ליה כולי עלמא א"ל לאימיהא אילו אמרת לי שמא דאבא מסתינא אמרה ליה אמר לה משקרת. כיון דחזיתיה מסתער א"ל ברי זימנא חדא אייתי לי בעלי חד זמא ואיתבעלית ליה ועברתך. אזל גפף להון וסגיד להון ואמר קושטא אנתון עמא דאלהא קדישא והוא שאמר שלמה כי ברוב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב: עובדא הוה בחד גברא דאתא לבי כנשתא א"ל לינוקא סב הדין פריטי ואייתי מה נאכל ונשבע ונותר וניתי לביתין אייתי ליה מילחא א"ל מרי תיכול ותשבע ותותיר ותוביל:

ג **ברייתא** לא יאכל אדם שום ובצל מראשו אלא מעליו ואם אכל הרי זה גרגרן. לא יאכל אדם בכל אצבעותיו מפני שנראה כגרגרן. ולא יכניס ידו לתוך פיהו: [**גמ'**] אמר רבא לא שנו אלא בתוך אכילה אבל לאחר אכילה לא מ"ט משום אסתניס. ולא יתן בכוסו אלא כדי דעתו מ"ט משום שיורין דאמר מר כל שיורי כוסות מטפשין חוץ משיורי הבדלה. האי מאן דשתי שיורי ארבעין לא חיי לא יטול אדם את המקדא לשתות ופיהו מלא חיישינן לאניני הדעת לא יטול אדם את הכלי ביד ואצבעותיו מלוכלכות ברוטב. לא ינפח במים וישתה משום שתים ת"ר שלשה חייהם אינם חיין ואלו הם הרחמנים והרתחנין ואניני הדעת אמר רב יוסף וכלהו איתנהו בי. כל ימי עני רעים זה שדעתו רעה וטוב לב זה מי שדעתו יפה ד"א כל ימי עני רעים זה [רחמני וטוב לב זה] אכזרי. דרש רבא כל מי שיש בו שלש מדות הללו בידוע שהוא מזרעו של אברהם [אבינו] רחמן וביישן וגומל חסדים בשלמא גומל חסדים דכתיב וחסד לאברהם בישן נמי כדדריש רבא הנה נא ידעתי [כי אשה יפת מראה את] ולא עד עכשיו. אלא רחמן הא אברהם לא רחים על בריה. היינו רבותיה דאברהם להודיעך חבתו בהקב"ה :

ד **ברייתא** לא יעבור אדם פרוסה בקערה ולא יקנח את הקערה בפרוסה ולא ישתה אדם מכוסו ויתן לחברו ולא ישוך אדם את פתו ויתננו לחברו אלא א"כ מחיש (אולי צ"ל מכיר) דעתו של חברו חמשה דברים נאמרו בפת אמר רבא אין פורסין לא את הפרוסה על הספר ולא את הספר על הפרוסה ואין סומכין לא את הספר בפרוסה ולא את הפרוסה בספר חישב עליו לקדש אסור לזורקו במקום מטונף:

ה **ברייתא** לא ישלח אדם לחברו חבית של מים לשם שמן [**גמ'**] מ"ט כל דבר של תקלה אסור לעשות דכתיב ולפני עור לא תתן מכשול איבעיא להו ירך שנתבשל בה גיד הנשה מהו לשלחו לעובד כוכבים. אבר מן החי לא מבעי לך דאמר מר בני נח מצווין על (הסירוס) [אבר מן החי] וקא עבר משום ולפני עור לא תתן מכשול. אבל הכא לא או דילמא לא שנא. ת"ש שולח [אדם] ירך לנכרי שגיד הנשה עמה:

ו **ברייתא** לא יאמר אדם לחבירו טול שמן מפך ריקן [**גמ'**] גונב דעת הבריות כגונב דעת המקום שהרי אמרה תורה על הגזלן לשלם בראשו ועל הגנב פי שנים בכלים ותשלומי ד' בצאן וחמשה בבקר מ"ט דחש רחמנא אטרחיה:

ז **ברייתא** לא יאכל אדם עד ארבע שעות ולא ישתה עד ארבע שעות: [**גמ'**] איני והא אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא דאמרי אינשי שיתין רהוטי רהוט ולא דוריה לגברא דמצפרא כרך ואמור רבנן השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה. התם דפת שחרית הכא במאי עסקינן באכילה מרובה רוחץ אדם לארבע שעות לא צריך:

ח **ברייתא** מזגו לו את הכוס ישהה וישתהו וכמה ישהה בחמין ג' פעמים ובצונן ארבעה כדי ארבעה כוסות שנתנו לו. והא ארבעה קאמר ההוא לחמין. הנכנס לבית המרחץ כיצד יעשה אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזו ומכיוצא בו לעתיד לבא ולא יארע בי קלקלה ואם יארע בי תהא מיתתי כפרתי על כל עונותי. קודם שיכנס מאחר שיתפלל פושט חלוקו ומתיר חגורו ומסלק את כובעו ואח"כ מסלק פרסקו התחתונה וכן לענין תפילין מסלק זה של ראש ואח"כ של יד שמעת מינה כובע לית בה משום קדושה וה"מ כובע אבל סודרא לא דכתיב סוד ה' ליריאיו מ"ט לא קתני מברך יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתעלני מזו ומכיוצא בו לעתיד לבא ולכשיצא אומר מודה אני לפניך רבון העולמים שהצלתני משקיעת מים ומשריפת אש יהי רצון מלפניך ה' שתצילני מדומה לזו לעתיד לבא. מידי דדרך ארץ קתני דברכות לא קתני אלא הא דתנן לסוף פרקא הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו ואמאי התם לאו ברכה היא דאמר מר היה מתעטף בטלית המצוייצת מניחו בקרן זוית ואינו צריך לומר אשר יצר למה לי איידי דתאנו הא תני הא:

ט **ברייתא** הנכנס לבית המרחץ אין מתעמל ואין מתגרד על השיש (ואין משתבר): [**גמ'**] מאי מתעמל כגון האי דכיף רישיה ביני ברכיה. ואין מתגרד איני והא שמעיה דרבא הוה מגרד ליה כי אמרי ביד:

י **ברייתא** ואין משתבר אמר ר"ג כל המשתבר על השיש חברו של חמור. בית המרחץ נותן מקום זה שהוא נכנס לזה שהוא יוצא לא ישאל אדם שלום לחברו בבית המרחץ ואם ישאל לו יאמר לו בית המרחץ הוא. האוכל בשוק חברו של כלב: [**גמ'**] והי"מ בנהמא ומידי דרעבתנותא אבל מידי אחרינא לא:

יא **ברייתא** לא יניח אדם שמן בזכוכית מפני הסכנה: [**גמ'**] מ"ט דילמא מיתבר ומסתכני ברייתא כדשמואל דאמר שמואל רחץ ולא סך ס"ד אימא לא סך מעיקרא :

יב **ברייתא** ובכל מקום לא ירוק אדם בפני חברו ולא יניח רגלו על שפת האמבט ויהא קופץ בתוכו מפני שהוא דרך המיתה. הקורא שמע שני פעמים הרי זה מגונה. והטובל שני פעמים הרי זה מגונה דילמא דייב על אינשי ולא חזי ליה רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן הרי זה גוזל את הרבים: [**גמ'**] היכי דמי כגון דעייל לבני בני ומייתי ליה מחמימי ומשתטף ונפיק דהא קא גזל להו. ותיפוק לי דלא סליק ליה בדחמים לנפשיה בביתא אי נמי בדסמיך לנהרא:

יג **ברייתא** והגוזל את הרבים מה יעשה ילך ויחפור בורות שיחין ומערות ויתקן את הדרכים ואת האסטרטיות ונמחל לו: [**גמ'**] מני ר' עקיבא היא דאמר לא זה הדרך מוציאתו מידי עבירה עד שישלם גזילה לכל אחד ואחד אפי' תימא ר' (שמעון) [טרפון] דהא מתנח קמייהו:

יד **ברייתא** כותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהן ותגרי תגריהן אינם רואים סימן ברכה: [**גמ'**] תוספתא סוף בכורים כותבי ספרים משום מחסרין ומשום מיתרין. תנן התם האומר אין תפילין לעבור על דברי תורה פטור חמש טוטפות להוסיף על דברי חכמים חייב מני ר' שמעון היא דאמר כי טובים דודיך מיין והכא נמי כיון דעקר לכוליה מילתא או לכוליה קרא מתרבש וכיון דעקר ליה לתלויה אי נמי לתנא מתרבש: ת"ר כותבי ספרים והמתורגמין ומעות הבאות ממדינת הים והחזנין אין רואין סימן ברכה לעולם. כותבי ספרים מאן נינהו ארבעה ועשרים ספרא דלא בדיק. והמתורגמין משום דנטלי שכר שבת. מעות הבאות ממדינת הים משום דמתרחיש בהו ניסא. והחזנין משום מלאכת ה'. תנא כותבי ספרים תפילין ומזוזות אינם רואין סימן ברכה ואי עסוקין לשמה רואין:

טו **ברייתא** המצפה לשכר חמורו ולשכר אשתו אינו רואה סימן ברכה [**גמ'**] מ"ט דכתיב יודע צדיק נפש בהמתו בהמה [אינה] יודעת נפש צדיק. שכר אשתו דכתיב ללחמך ללחם ביתך למדה תורה [ד"א] שיהא לחמך קודם ללחם ביתך ואח"כ לנערותיך.

אמר רבא כל הכופה אשתו ובני ביתו למלאכה יצר הרע מסתלק מהם שנאמר נסו ואין רודף רשע וצדיקים ככפיר יבטח אתיא כדתנן ר' שמעון [ב"ג] אומר המדיר אשתו מלעשות מלאכה יוציא ויתן כתובה לפי שהבטלה מביאה לידי שיעמום:

טז **ברייתא** המשתכר בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם: [**גמ'**] משום דשלטא בהו עינא הלכתא בשמן ולא ביין:

יז **ברייתא** פעם אחת היה ר"ע יושב ודורש (על שולחנו מפני הסכנה) תחת הזית ואמר מגדלי בהמה דקה ומקצצי אילנות טובים ומלמדי תינוקות שאין עושין מלאכה לאמיתן אינם רואים סימן ברכה: [**גמ'**] איני והא אמר ר' חנינא אם היה מעולה בדמים מותר. התם בשאר אילנות הכא בזית דיקא נמי דקתני היה יושב תחת הזית מ"ט משום דברכתא נפיש ואתא איהו וקצצה. אימא רישא מגדלי בהמה דקה ואי משום ברכה אמאי אין רואין שוחטי איתמר:

יח **ברייתא** התיר מנעלו ויצא לשוק הרי זה מגסי הרוח: [**גמ'**] אלא מאי ליעבד ה"ק נפל מנעלו כשיצא לשוק הרי זה מגסי הרוח. אמר רבא גס רוח אסור להכניסו בבית דאמרי רבנן כל אדם שיש בו גסות הרוח נכשל באשת איש דכתיב תועבת ה' כל גבה לב ואפילו גדול בתורה כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם וכל מי שדעתו שפלה הקב"ה מצילו מן הפורענות שבעולם שנאמר [כי] כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: